

אלימות במערכת החינוך – תשס"ב

דוח ביניים על ממצאי סקר בקרב התלמידים

פתח-דבר

מטרת דוח ביניים זה היא להציג את הממצאים הראשוניים של מחקר על אלימות במערכת החינוך. מטרת המחקר היא לספק משוב על היקף התופעה של אלימות במערכת החינוך בישראל ועל מאפייניה. כמו כן, המחקר משווה את התמונה העולה מהממצאים של המחקר הנוכחי שנערך בשנת תשס"ב לזו שהתקבלה ממחקר דומה שערכנו בשנת תשנ"ט. המחקר הנוכחי מהווה חלק מסידרה של מחקרים הבוחנים את היקף התופעה של אלימות בבתי הספר ואת הקשרים שבין אלימות בבית הספר לבין אקלים בית הספר ומערכות חברתיות נוספות, כגון משפחות התלמידים והשכונה.

דוח ביניים זה בוחן את הדיווחים של תלמידים בכיתות ד' – יא' על קורבנות לאלימות בבית הספר מצד תלמידים ואנשי צוות, ועל נטילת חלק בהתנהגות אלימה כלפי תלמידים ומורים. המחקר בוחן קשת רחבה של התנהגויות אלימות והערכות על אקלים בית הספר. אנו עורכים בדוח השוואות בין שלבי החינוך השונים (יסודי, חטיבת ביניים וחיטיבה עליונה), בין בנים לבנות ובין המיגזר הלא-יהודי ליהודי. במיגזר היהודי משווה המחקר בין תלמידי הפיקוח הממלכתי לאלו בפיקוח הממלכתי-דתי, ובמיגזר הלא-יהודי משווה בין כלל התלמידים במיגזר הלא-יהודי לבין התלמידים הבודואים.

המסגרת המושגית של המחקר נשענת על הגישה האקולוגית-מערכתית. לפי גישה זו יש להבין אלימות של תלמידים במערכת החינוך בהקשר של יחסי גומלין בין המערכות השונות שמשפיעות על התלמידים ומוריהם: מערכת בית הספר, המשפחה, קבוצת השווים, מערכות ומוסדות כגון מערכת הפיקוח החינוכי והמשטרה, הסביבה החברתית המיידית בשכונה ובישוב, וכלל המערכות החברתיות והתרבותיות בחברה הישראלית.

בחלק זה של המחקר המתמקד בדיווחי תלמידים התייחסנו למספר רב של שאלות וסוגיות. בין היתר בדקנו היבטים שונים של קורבנות ואלימות בין תלמידים, הטרדה, הצקה ובריונות, אלימות מצד צוות המבוגרים בבית הספר כלפיהם, הטרדה מינית, הבאת כלי נשק לבית הספר להגנה עצמית (בחטיבות ביניים וחיטיבות עליונות), היעדרות מבית הספר בגלל פחד מאלימות מצד תלמידים אחרים, תפיסת החומרה של בעיית האלימות בבית הספר, אלימות שהתלמיד הפנה כלפי אחרים, תפיסת השינוי בממדי האלימות לעומת השנה הקודמת, תחושת חוסר בטחון בבית הספר, תפישת יעילות טיפול הצוות באלימות, ותחושה כללית של תמיכה מצד המורים.

מחקר ארצי מייצג זה, המתמקד בסוגיית האלימות בין כותלי בית הספר, הוא מחקר המשך וחזרה על המחקר שנערך בשנת תשנ"ט. במחקר הנוכחי חזרנו על רוב רובן של השאלות שעסקו בקורבנות לאלימות, והוספנו שורה של שאלות שמטרתם להרחיב את הבנתנו את התופעה. כמו כן, הרחבנו באופן משמעותי את מידגם בתי הספר והתלמידים, כדי לאפשר אמידה מדוייקת יותר של התופעה והשוואות תקפות בין הקבוצות השונות במחקר. הליכי הדגימה היו קפדניים ביותר וזכינו לשיתוף פעולה מלא ולשיעורי הענות גבוהים ביותר. להערכתנו ממצאי המחקר מספקים תמונה אמينة ומקיפה המשקפת את הדרך שבה תלמידים חווים את האלימות בבית ספרם והמאפשרת השוואה תקפה עם ממצאי המחקר בשנת תשנ"ט.

בדוח ביניים זה אנו מציגים עבור כל אחד מהנושאים המרכזיים את השכיחות של התופעות שנחקרו, וכן משווים את שכיחות התופעות בין הקבוצות השונות שנסקרו: בניס לעומת בנות; דרגות כיתה; תלמידים במיגזר היהודי לעומת תלמידים במיגזר הלא-יהודי; בתוך המיגזר היהודי, השוואה בין תלמידי הפיקוח הממלכתי לעומת תלמידי הפיקוח הממלכתי-דתי; ובתוך המיגזר הלא-יהודי בין כלל התלמידים לבין התלמידים הבדואים.

שיטה

איסוף הנתונים של סקר התלמידים נערך בחודשים פברואר – אפריל 2002. הבסיס למחקר בקרב התלמידים היה שאלונים סגורים ומובנים שניתנו במסגרת כיתתית לתלמידים, בנוכחות נציג החוקרים.

דגימת בתי הספר והכתות למחקר נועדה לייצג את כל מסגרות החינוך הרשמי במדינת ישראל, ובתוכן את שלבי החינוך השונים של בתי הספר (יסודי, חטיבות ביניים וחטיבות עליונות), את דרגות הכיתה (כיתות ד'-יא'), את המיגזר (יהודי, לא-יהודי), את סוג הפיקוח במיגזר היהודי (ממלכתי, ממלכתי-דתי), ובמיגזר הלא-יהודי את כלל התלמידים מול התלמידים הבדואים. מדד הטיפוח של בית הספר היה משתנה בקרה כדי להבטיח שהמדגם ייצג את התפלגות מדד הטיפוח בבתי הספר בארץ.

מדגם: 410 בתי ספר השתתפו במחקר – 151 יסודיים, 135 חטיבות ביניים ו- 124 חטיבות עליונות (שיעור היענות של מעל ל- 92%). מכל בית ספר נידגמו שתי כיתות באופן מקרי משתי דרגות כיתה שונות (מספר הכיתות בפועל – 810). סה"כ השתתפו במחקר 21,577 תלמידים. לכל משתתף חושב משקל דגימה כדי להבטיח שהמדגם ייצג בצורה נאמנה את כלל האוכלוסייה התלמידים. כל הממצאים המוצגים מתבססים על חישובים המביאים בחשבון את משקל הדגימה והמבטיחים את ייצוגיות הממצאים לכלל האוכלוסייה.

כלי מחקר: כלי המחקר לתלמידים היו שאלונים בעברית ובערבית בשתי גרסאות (לתלמידי כתות ד'-ו' ולתלמידי כתות ז'-יא'). השאלון לכיתות הגבוהות היה ארוך יותר והכיל פריטים נוספים על אלו שהיו בשאלון לכיתות ד'-ו' (כגון פירוט על הטרדה מינית והבאת נשק לבית הספר). כלי המחקר מבוססים על השאלונים שבהם נעשה שימוש במחקר בשנת תשנ"ט.

תהליך: כל מנהל שבית הספר שלו נכלל במדגם קיבל מראש הודעה בכתב על כך ממשרד החינוך. במקרים של קושי בהשגת שיתוף פעולה מצד מנהלי בתי הספר, עזרו מנהלי המחוזות והמפקחים הישירים של בתי הספר להשיג שיתוף פעולה. ברוב בתי הספר זכינו לשיתוף פעולה מלא מצד ההנהלה והתלמידים.

הסקר נערך במסגרת כיתתית על ידי סוקרים שעברו הכשרה על ידי החוקר הראשי. בבתי הספר במיגזר הלא-יהודי היו הסוקרים גם הם ממיגזר זה. הסקר היה אנונימי ופרטיות התלמידים ובתי הספר נשמרה בהקפדה. לתלמידים ניתנה אפשרות לסרב להשתתף במחקר מבלי שינקטו צעדים כנגדם עקב הסירוב. בכל מקרה שבו תלמידים התקשו בהבנת שאלה, הבהירו הסוקרים את משמעות המילה הבעייתית. בסך הכל מילאו את השאלונים כל התלמידים שהיו נוכחים בכיתה, למעט מקרים בודדים.

ממצאים

פרק זה מהווה סיכום מילולי של עיקרי הממצאים המופיעים בלוחות המציגים את הנתונים המלאים של המחקר. הסיכום אינו מתיימר למצות את מלוא הנתונים, אלא בעיקר להצביע על המגמות והממצאים הבולטים בכל אחד מן התחומים שנבדקו. בפרק זה ערכנו את הניתוח ברמת התלמיד ובדקנו את התפלגות השכיחויות של התשובות השונות של התלמידים לכל אחד מן הפריטים שנבדקו. לפי העניין, הצגת הממצאים מתייחסת לשיעור התלמידים אשר דיווחו על שכיחות כלשהי של האירוע המסוים. למשל, כל התלמידים אשר אמרו שהתופעה התרחשה לפחות פעם אחת בחודש שקדם לבצוע המחקר. באופן דומה, ערכנו השוואה בין תתי קבוצות של תלמידים (למשל, בנים לעומת בנות) באמצעות צירוף התשובות של התלמידים אשר ענו שהאירוע קרה "פעם-פעמיים" ו"יותר מפעמיים". בכל מקרה, הקוראים מוזמנים לפנות אל הלוחות של הנתונים על מנת לקבל את התמונה המלאה של הממצאים.

במדגם מסדר גודל של המחקר הנוכחי, אין משמעות לבחינת הבדלים בין קבוצות באמצעות מבחנים סטטיסטיים (למשל, מבחן t להשוואת ממוצעים) משום שבמדגם גדול כל כך אפילו הבדלים קטנים וחסרי משמעות עניינית הם מובהקים. לפיכך, בחרנו להצביע על מגמות והבדלים עיקריים בין קבוצות על סמך התפלגות השכיחויות. גם כאן, בשל ההיקף העצום של הנתונים והמספר הגדול מאוד של השוואות אפשריות בין ובתוך קבוצות, בחרנו להתמקד בהצגה של מגמות בולטות. בהצגה זו אנו משתמשים בביטויים כמו 'הבדל גדול', 'הבדל ניכר', 'אין הבדל בולט', וכד'. ביטויים אלו משקפים את הערכת החוקר בהסתמך על גודל הפער, יחסית לשכיחויות שבהן מדובר. פער של 5% בין שתי קבוצות בתופעה אחת הוא אומנם קטן מפער של 10% בתופעה אחרת, אך הוא מקבל משמעות מיוחדת אם המדובר בתופעה שהשכיחות שלה קטנה, שאז פער של 5% עשוי לשקף פער משמעותי ביותר. חשוב להדגיש, שהמדובר בהערכת החוקר את המשמעות של הפער ולא במבחן סטטיסטי. הקורא יכול לקבל הערכה זו או לתת משמעות אחרת לממצאים המוצגים להלן. הנתונים המלאים מופיעים בקובץ הלוחות המצורף.

הפרק מחולק לשלושה חלקים, בהתאם לשלב החינוך של בית הספר: חלק ראשון לבתי ספר יסודיים, חלק שני לחטיבות הביניים וחלק שלישי לחטיבות העליונות. נדגיש, שהחלוקה היא לפי דרגות כיתה ולא לפי המבנה הארגוני של בית הספר. וכך, תלמידים בכיתות ד – ו' יופיעו בפרק על בתי ספר יסודיים, ז' – ט' בחטיבות ביניים, ותלמידים בכיתות י – יא', יופיעו בפרק על חטיבות עליונות.

סקירת הממצאים מתבססת על ניתוח שכיחות. בכל אחד מן החלקים נדווח על הממצאים

במספר תחומים:

- ◀ קורבנות לאלימות מצד תלמידים אחרים
- ◀ קורבנות לאלימות מצד אנשי הצוות
- ◀ דיווח על התנהגות אלימה שהתלמידים עצמם ביצעו
- ◀ סוגיות של הטרדה מינית בין תלמידים (בחטיבות בלבד)
- ◀ מידת הבאת כלי נשק לבית הספר בידי תלמידים (בחטיבות בלבד)
- ◀ היעדרות מבית הספר עקב פחד
- ◀ הערכת חומרת בעיית האלימות בבית הספר
- ◀ הערכת התלמידים את הטיפול של המנהל והמחנך באלימות

◀ אקלים בית הספר בתחומים הרלבנטיים לאלימות :

א. תחושות חוסר בטחון

ב. מדיניות בית הספר בכל הנוגע לטיפול באלימות

ג. תמיכת המורים בתלמידים

סקירת כל אחד מהתחומים נפתחת בסיכום עיקרי הממצאים לגבי כלל התלמידים ולאחר

מכן מופיע סיכום הממצאים המשווים בין :

◀ בניס לעומת בנות

◀ דרגות כיתה

◀ מיגזר יהודי לעומת מיגזר לא-יהודי

◀ בתוך המיגזר היהודי : פיקוח ממלכתי לעומת ממלכתי-דתי

◀ בתוך המיגזר הלא-יהודי : לא-יהודים בהשוואה ללא-יהודים בדואים

בכל פרק אנו נתייחס להבדלים שנמצאו בין ממצאי הסקר הנוכחי לבין ממצאי הקר שנערך

בשנת הלימודים תשנ"ט - מרץ 1999 (בנבנישתי, זעירא ואסטור, 2000).

חלק א' - בתי ספר יסודיים

א. אלימות בין תלמידים

כדי לבדוק את תחושת הקורבנות האישית של התלמידים, שאלנו מספר שאלות על המידה שבה הם נחשפו להתנהגות אלימה מצד תלמידים אחרים בבית הספר בחודש האחרון. התפלגות התשובות לכל השאלות, עבור כל התלמידים ועבור תת-קבוצות, מופיעה בלוחות 1. א. 1 - א. 9 בנספח. מעיון בלוח 1. א. 1 עולה, שאלימות מילולית היא הביטוי השכיח ביותר להתנהגות אלימה בקרב תלמידים בבתי ספר יסודיים: כשליש מהתלמידים (35.7%) מדווחים שתלמיד אחר קלל אותם שלוש פעמים או יותר בחודש האחרון, ועוד 39.3% מהתלמידים ציינו שקללו אותם פעם או פעמיים. בדומה, כמעט 70% מהתלמידים (68.6%) מדווחים שתלמיד אחר לעג, העליב או השפיל אותם לפחות פעם אחת בחודש האחרון. רק כרבע מהתלמידים דיווחו שהופעל נגדם חרם (25.2%).

בתחום הפגיעה הפיזית, כמחצית מהתלמידים (48.1%) דיווחו שתלמיד אחר תפס ודחף אותם בכוונה לפחות פעם אחת בחודש האחרון. שיעור דומה (45.9%) דיווחו שקיבלו לפחות פעם אחת בעיטה או אגרוף מתלמיד אחר שרצה לפגוע בהם. תלמידים בבית הספר היסודי מתארים תופעות של איום וסחיטה, חלקן רציניות ומאיימות מאוד. כארבעים אחוז מהתלמידים (39.5%) דיווחו על איומים שהופנו כלפיהם על ידי תלמיד בבית הספר ו- 19.2% דיווחו על איומים מצד תלמידים בדרך אל בית הספר וממנו. כעשרה אחוזים (8.5%) דיווחו שהיה קורבן לסחיטה באיומים (של אוכל, כסף וכד'), ו- 4.5% מהתלמידים מדווחים שלפחות פעם אחת במהלך החודש האחרון איימו עליהם בסכין. לעתים האיום הוא עקיף יותר. נוכחות נשק בבית הספר מהווה איום מעין זה, גם כשהנשק אינו מופנה ישירות לתלמיד מסויים. נמצאו 2.0% מהתלמידים בבית הספר היסודי שאמרו כי ראו בבית הספר תלמיד אחר עם אקדח, שיעור גבוה בהרבה של תלמידים (21.5%) אמרו שראו תלמיד עם סכין.

תלמידים מדווחים גם על שיעור לא מבוטל של פגיעות פיזיות רציניות: 15.8% דיווחו שלפחות פעם אחת בחודש האחרון תלמיד נתן להם מכות חזקות ("מכות רצח") ו- 10.4% ציינו שהיו מעורבים במכות ונפצעו והיו צריכים טיפול.

בסקר זה נשאלו תלמידי בתי הספר היסודי מספר שאלות על הטרדה מינית. מתברר ששיעור נכבד של תלמידים מדווחים על קורבנות להתנהגויות שניתן להגדירן כהטרדה מינית. כמעט אחד מכל חמישה תלמידים (18.2%) מדווח שתלמיד או תלמידה נגעו או ניסו לגעת או לצבוט במקומות פרטיים בגוף (מקומות מוצנעים בגוף) ללא הסכמתם. יצויין שמטרת שאלה זו הייתה להתמקד בהתנהגויות בעלות גוון מיני, אך אין לנו ניסיון מספיק כדי להעריך אם התלמידים אומנם קשרו התנהגות זו לפגיעה מינית, או אולי גם לנגיעות פיזיות שלא היו דווקא על רקע מיני. כמו כן, דיווחו 11.1% על כך שתלמיד או תלמידה הציצו להם בשירותים, ומספר נמוך יותר אך לא מבוטל אמרו שהורידו או ניסו להוריד להם חלק מהבגדים ללא הסכמתם - 6.5%

בנים לעומת בנות (לוח 1. א. 2)

ככלל ניתן לומר, ששיעורי הדיווח על אלימות בין תלמידים גבוהים יותר אצל הבנים לעומת הבנות. ממצא זה בולט יותר בתחום האלימות הפיזית הקשה, הנשק והאיומים החריפים. למשל, כ-2.9% מהבנים מדווחים שראו תלמיד עם אקדח בבית הספר, לעומת 1.0% מהבנות, כ-6.4% מהבנים דיווחו על איום בסכין כלפיהם לעומת 2.5% בקרב הבנות, ובעוד ש-29.0% מהבנים דיווחו שמישהו השתמש באבן או במקל כדי לפגוע בהם, היה השיעור בקרב הבנות -16.5%. כמו כן, 14.5% מהבנים דיווחו שנפגעו עד כדי צורך בטיפול רפואי, לעומת 5.7% מהבנות. בתחום של אלימות מילולית יש דמיון רב בשיעורי הדיווח בכל הקשור ללעג, עלבון והשפלה. הבנים מדווחים יותר על קורבנות לקללות (79.5% לעומת 70.4%).

גם בתחום ההטרדה המינית שיעור הדיווח בקרב הבנים גבוה יותר. למשל, 22.8% מהבנים דיווחו על כך שנגעו בהם במקומות פרטיים, לעומת 13.1% מהבנות, ו-13% מהבנים אמרו שהציצו להם בשירותים לפחות פעם אחת בחודש האחרון לעומת 8.9% מהבנות.

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 1. א. 3)

הפערים בין הכיתות אינם גדולים או עקביים. עם זאת, יש לציין שתלמידי כיתות ד' נוטים לדווח ברוב רובם של הפריטים על יותר קורבנות מאשר תלמידי הכיתות הגבוהות יותר. רק בנושא הקללות והעלבונות הדפוס הוא בכיוון ההפוך.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 1. א. 4)

השוואת הממצאים בתחום זה בין דיווחי תלמידים מהמיגזר היהודי לבין עמיתיהם במיגזר הלא-יהודי מעלה תמונה עקבית למדי. התלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים על קורבנות רבה יותר לאלימות. רק בתחום האלימות המילולית הדיווחים במיגזר היהודי הם שכיחים יותר. בין ההבדלים הבולטים ניתן למנות את הממצאים ש-4.5% מהתלמידים הלא-יהודים דיווחו כל כך שראו תלמיד עם אקדח בבית הספר לעומת כאחוז מהתלמידים היהודים, 9.2% לעומת 2.6% מהיהודים המדווחים שאיימו עליהם בסכין, ו-15.4% מהתלמידים הלא-יהודיים מדווחים שהיו קורבן לסחיטה באיומים לעומת 5.5% מהתלמידים היהודים. התלמידים הלא-יהודים מדווחים גם יותר על "מכות רצח" (25.8% לעומת 11.7%) ועל הזדקקות לטיפול עקב קטטה (15.9% לעומת 8.0% במיגזר היהודי).

יש הבדלים גם בתחום המיני - 17.9% מהתלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים שניסו לנשק אותם ללא הסכמה לעומת 9.2% במיגזר היהודי, ו-14.1% על כך שהציצו להם בשירותים (לעומת 8.8% בקרב התלמידים היהודים). אלימות מילולית נפוצה יותר במיגזר היהודי, שם 82.2% מהתלמידים דיווחו על קללות שספגו לפחות פעם אחת בחודש האחרון לעומת 57.9% מהתלמידים במיגזר הלא-יהודי, ו-72.9% (לעומת 58.1% במיגזר הלא-יהודי) מדווחים על לעג והשפלה.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 1. א. 5)

בבתי הספר היסודיים אין הבדלים גדולים בין דיווחי התלמידים בחינוך הממלכתי לבין דיווחי התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי. ברוב הנושאים, שבהם יש הבדל הוא בכיוון של

דיווחים רבים יותר על קורבנות בבתי הספר הממלכתיים דתיים. ההבדלים הגדולים יותר הם דיווחים רבים יותר בבתי הספר הממלכתיים דתיים על סחיטה באיומים (8.1% לעומת 4.6%) ועל פגיעה והשחתה של דברים (18.2% לעומת 11.9% בממלכתיים). ההבדל הבולט היחיד בכיוון ההפוך (וגם הוא אינו גדול) הוא שיעור נמוך יותר של דיווחים על ניסיון להורדת בגדים בקרב תלמידי הממלכתי דתי – 5.7% לעומת 6.7% בפיקוח הממלכתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 1. א. 6)

באופן כללי יש נטייה ברורה ליותר דיווחים על קורבנות בקרב התלמידים הבדואים. ההבדלים הבולטים הם שכיחות גבוהה יותר של ראיית תלמיד בבית הספר עם אקדח (10.2% לעומת 2.9% במיגזר הלא-יהודי שאינו בדואי), איום בסכין (12.4% לעומת 8.3%), ופגיעה בקטטה (20.8% לעומת 14.5%). התופעה של ניסיון להוריד בגדים של תלמיד שכיחה יותר במיגזר הבדואי – 11.7% לעומת 5.3%. יש לציין שבמיגזר הבדואי מדווחים פחות על תופעות של לעג והשפלה (49.2% בהשוואה ל-60.6%).

השוואה לתשנ"ט (לוחות 1. א. 10 – א. 13)

בין הפריטים שנשאלו בסקר של תשס"ב היו 15 פריטים הדומים לאלו שנשאלו בסקר של שנת תשנ"ט. לגבי 12 התנהגויות יש ירידה בדיווחים על קורבנות (לוח 1. א. 10). לגבי ההתנהגויות שבהם לא חלה ירידה, ההבדלים הם קטנים במיוחד. את ההשוואה בין השנים ניתן לראות במונחים של היחס בין השיעורים שדווחו בין השנים, וגם במונחים של פערים בין שיעורי הדיווחים בין השנים. מבחינת היחס, בין הירידות הבולטות ניתן למנות את הירידה בשיעור התלמידים המדווחים על ראיית תלמיד עם אקדח (מ-3.7% ל-2.0%), איומים בסכין (מ-6.8% ל-4.6%), איומים בדרך לבית הספר וממנו (מ-28.1% ל-19.2%), גניבות (מ-44.9% ל-31.3%), הזדקקות לטיפול עקב פגיעה בתגרה (מ-13.8% ל-10.3%), ראיית תלמיד עם סכין (מ-28.8% ל-21.5%). ההתנהגויות היחידות שבהן הייתה עלייה מסויימת בשנת תשס"ב היו לעג והשפלות (מ-62.0% ל-68.5%) וקבלת בעיטה או אגרוף (מ-42.5% ל-45.9% בשנת תשס"ב).

מבחינת הפערים בין שיעורי התלמידים המדווחים על קורבנות בשני הסקרים, ניתן לראות שכ-13% פחות מהתלמידים מדווחים על חרם ועל גניבות, וכ-9% פחות מהתלמידים מדווחים על איומים ועל תפיסה ודחיפה בכוונה. העלייה שהייתה היא של כששה אחוזים בעלבונות ושלושה אחוזים בקבלת בעיטה או אגרוף.

בחנו האם השינויים שחלו בקרב הבנים שונים מאלו שחלו בקרב הבנות (לוח 1. א. 11). היה דימיון ניכר באשר לתחומים שבהם חלו שינויים בשתי קבוצות אלו. באופן כללי, השינויים שחלו בקרב הבנים היו מעט חיוביים יותר. היו ירידות ניכרות בכל הקשור לנשק בבית הספר. שיעור התלמידים שדיווח על כך שאיימו עליהם בסכין ירד מ-9.5% ל-6.4%, ראיית אקדח בבית הספר דווחה על ידי 2.9% מהתלמידים בתשס"ב בהשוואה ל-5.0% בתשנ"ט, ו-27.9% ראו תלמיד בבית הספר עם סכין בהשוואה ל-37.0% בשנת תשנ"ט. בין הבנים הייתה ירידה ניכרת בקורבנות לחרם (מ-41.1% ל-23.9%), לגניבות (מ-44.6% ל-31.3%), לאיומים בדרך לבית הספר (מ-33.2% ל-23.6%) ותפיסות ודחיפות בבית הספר

(מ- 67.5% בתשנ"ט ל- 56.3% בתשס"ב). עם זאת, בין השנים תשנ"ט ותשס"ב חלה בקרב הבנים עלייה בדיווחים על קורבנות ללעג והשפלות (מ- 61.8% ל- 70.3%), קבלת בעיטה או אגרוף (מ- 50.5% ל- 53.5%), וקבלת "מכות רצח" (מ- 19.3% ל- 20.0%).

מספר שינויים בולטים חלו בכל הקשור לחשיפה של הבנות לנשק – ראיית נשק בבית הספר ירדה מ- 2.6% ל- 1.0%, ושיעור האיומים בסכין על בנות ירד מ- 4.4% ל- 2.5%. היו גם ירידות בולטות בדיווחים על הטלת חרס (מ- 36.3 ל- 25.7%), על איומים (מ- 44.9% ל- 31.2%), ועל גניבות (מ- 45.6% ל- 31.2%). בקרב הבנות הייתה עלייה מ- 62.3% ל- 67.0% בעלבונות ולעג ומ- 35.2% ל- 37.6% בקבלת אגרוף או בעיטה.

בחנו האם השינויים בין השנים היו דומים במיגזרים השונים (לוח 1. א. 12). נמצא

שהשינוי החיובי (ירידה בקורבנות) היה בעיקר במיגזר היהודי. מ- 15 ההתנהגויות שהשוו, היה במיגזר היהודי שינוי חיובי ב- 14 מתוכם (העלייה היחידה הייתה בעלבונות והשפלות), ובמיגזר הלא-יהודי היה שינוי חיובי רק בשבע התנהגויות. במיגזר היהודי היו הירידות הבולטות בתחומים של חרס (מ- 37.4% ל- 17.7%), איום בסכין (מ- 4.5% ל- 2.6%), איום בדרך לבית הספר וממנו (מ- 26.9% ל- 16.1%), ראיית אקדח בבית הספר (מ- 1.8% ל- 1.0%), קורבנות למכה באבן או במקל (מ- 30.0% ל- 20.0%), גניבות (מ- 43.9% ל- 29.6%), והזדקקות לטיפול עקב פציעה (11.5% ל- 7.9%).

במיגזר הלא-יהודי הירידות הבולטות היו בתחומים של ראיית תלמיד עם אקדח (מ- 9.5% ל- 4.5%), איום בסכין (מ- 14.0% בתשנ"ט ל- 9.2% בתשס"ב), גניבות (מ- 48.3% ל- 35.4%), ופציעה בקטטה (מ- 21.1% ל- 15.9%). במיגזר הלא-יהודי הייתה עלייה גדולה בדיווחים על קבלת אגרוף או בעיטה (מ- 35.6% ל- 52.9%), ולעג, עלבונות והשפלות (מ- 42.7% ל- 58.1% מהתלמידים בתשס"ב).

בחנו האם השינויים בין השנים היו דומים בפיקוח הממלכתי והפיקוח הממלכתי דתי (שניהם במיגזר היהודי) (לוח 1. א. 13). לא מצאנו הבדלים ניכרים בשינויים שחלו בשתי הקבוצות מלבד העובדה שבפיקוח הממלכתי חלה עלייה קטנה בשיעור הדיווחים על לעג, עלבונות והשפלות (מ- 67.3% ל- 74.1%), בעוד שבפיקוח הממלכתי דתי הייתה יציבות (70.7% בתשנ"ט ו- 69.4% בתשס"ב). כמו כן, יש לציין שהירידה בראיית תלמיד עם סכין בבית הספר הייתה גדולה יותר בפיקוח הממלכתי – מ- 28.8% ל- 17.3% לעומת מ- 27.7% ל- 23.5% בשנת תשס"ב בפיקוח הממלכתי דתי.

ב. אלימות מצד צוות בית הספר כלפי תלמידים

אלימות מורים ואנשי צוות נבדקה בשני תחומים: אלימות מילולית ואלימות פיזית (לוח 1. ב. 1). אנו רואים שיש דיווחים רבים על גילויי אלימות בשני התחומים כאשר שיעורי הדיווח על אלימות מילולית גבוהים יותר מאשר שיעורי הדיווח על אלימות פיזית. כחמישית מהתלמידים מדווחים על כך שמישהו מהצוות לעג, העליב או השפיל אותם (20.9%) ו- 14.7% מדווחים שאיש הצוות קרא להם בשמות לא יפים. כמו כן, 10.8% מהתלמידים מדווחים שמישהו מצוות בית הספר קלל אותו, ו- 8.1% אמרו שאיש צוות העליב את המשפחה שלהם.

שיעור ניכר של תלמידים מדווחים שמישהו מהצוות צבט אותם (12.8%), 10.9% שאיש צוות נתן להם סטירה, 10.8% שתפס ודחף אותך בכוונה, ו- 9.0% שאיש צוות נתן להם בעיטה או אגרוף.

בנים לעומת בנות (לוח 1. ב. 2)

שיעור הבנים המדווחים על אלימות מצד הצוות כלפיהם כמעט כפול משיעור הבנות. הפערים הגדולים יותר הם בכל הקשור לפגיעה הפיזית, והפחות גדולים קשורים להיבטים הרגשיים והמילוליים. לדוגמה, 14.6% מהבנים מדווחים שאיש צוות תפס אותם ודחף אותם לעומת 6.4% מהבנות, 11.8% שנתנו להם בעיטה או אגרוף לעומת 5.3% מהבנות, 14.5% מהבנים מדווחים שנתנו להם סטירה לעומת 6.7% מהבנות. השיעורים קרובים יותר בכל הקשור ללעג ועלבון (23.4% לעומת 18.2%).

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 1. ב. 2)

בסך הכל בתחום זה אין הבדלים ניכרים בין הכיתות.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 1. ב. 2)

תלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים על שיעורים גבוהים בהרבה מאלו שבמיגזר היהודי, בעיקר בכל הקשור לאלימות פיזית מצד צוות בית הספר. בתחום האלימות הפיזית נמצאו במיגזר הלא-יהודי פי שנים עשרה דיווחים על איש צוות שנתן אגרוף או בעיטה – 25.2% במיגזר הלא-יהודי לעומת 2.1% במיגזר היהודי, וכן פי עשרה דיווחים על איש צוות שנתן סטירה (29.6% במיגזר הלא-יהודי לעומת 3.0%). גם צביטות היו שכיחות בהרבה – 27.7% לעומת 6.5%. בתחום האלימות המילולית היו הפערים קטנים יותר: 20.2% דיווחו על קללות לעומת 6.8% מהיהודים, 25.9% על קריאה בשמות לעומת 10.0% מהיהודים, ו- 25.7% מהתלמידים הלא-יהודים מדווחים על כך שלעגו להם והעליבו אותם, לעומת 18.8% בקרב התלמידים היהודים.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 1. ב. 2)

בבית הספר היסודי ניכרת נטייה בולטת של שכיחות רבה יותר של אלימות הצוות כלפי התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי בהשוואה לממלכתי. בכל שמונת הפריטים השכיחות הייתה גבוהה יותר בממלכתי דתי. הפערים הם גבוהים יותר בכל הנוגע לפגיעה פיזית בתלמידים. למשל, 2.1% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי (יהודי) דיווחו שקיבלו סטירה מאיש צוות לעומת 5.4% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי דתי, 1.5% שנתנו להם אגרוף או בעיטה (לעומת 3.8%), ו- 4.7% שצבטו אותם לעומת 11.7% בפיקוח הממלכתי דתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 1. ב. 2)

בהשוואה בין התלמידים הלא-יהודים לבדואים נמצא שבדרך כלל התלמידים הבדואים מדווחים על מעט יותר אלימות צוות. ההבדלים הבולטים הם שכיחות גדולה יותר של קללות (24.4% לעומת 19.0%), ועלבונות הנוגעים למשפחה (19.6% לעומת 15.7%).

השוואה לתשנ"ט (לוחות 1 ב. 4 וב. 5)

בהשוואה בין השנים יש להתייחס בזהירות מסויימת להשוואה משום שערכנו מספר שינויים בתשס"ב שנועדו לפרט את ההתנהגויות השונות שאליהן התייחסנו בתשנ"ט. כך למשל הפרדנו בין צביטה לסטירה, והכללנו גם היבטים נוספים של פגיעה רגשית כגון 'קרא לך בשמות לא יפים' ו'העליב את המשפחה שלך'. בהשוואה שערכנו נראה שיש ירידה מסויימת בדיווחים על אלימות צוות, בעיקר בכל מה שקשור לתחום הרגשי-מילולי. העלבונות וההשפלות ירדו מ- 25.1% ל- 20.9%, והקללות מ- 14.7% ל- 10.8%. עם זאת, יש עלייה מסויימת בדיווח על אגרוף ובעיטה מצד איש צוות מ- 7.1% ל- 9.0%.

נמצא שיש הבדל ניכר בשינויים שחלו בקרב הבנות לעומת אלו של הבנים (לוח 1. ב. 5). אצל הבנים היה דימיון רב יותר לשנת תשנ"ט, עם ירידות קלות בשכיחותן של רוב ההתנהגויות (למשל תפיסה ודחיפה בכוונה מ- 17.5% ל- 14.6% בתשס"ב). אך הייתה גם עלייה מסויימת בשכיחות הדיווח על בעיטה ואגרוף שספגו מצד איש צוות מ- 9.1% ל- 11.8%. אצל הבנות היו ירידות בכל השאלות שנשאלו על אלימות צוות כלפיהן. יש לציין את הירידה הניכרת בדיווחים על קללות מ- 12.9% ל- 7.1%.

בהשוואה בין המיגזרים נמצא שדפוסי השינוי לא היו דומים במיגזרים השונים. בשני המיגזרים חלה ירידה ניכרת בשכיחות הדיווח על קללות: מ- 9.7% ל- 6.8% בקרב התלמידים היהודים, ומ- 30.2% ל- 20.2% בקרב התלמידים הלא-יהודים. במיגזר היהודי חלה ירידה ניכרת נוספת בדיווח על תפיסות ודחיפות, מ- 8.7% ל- 6.6%. במיגזר היהודי הייתה עלייה בדיווחים על פגיעת אגרוף או בעיטה מ- 21.7% ל- 25.2%.

דפוס השינוי בפיקוח הממלכתי דומה לזה שבפיקוח הממלכתי דתי, אך השינויים שחלו בפיקוח הממלכתי היו מעט בולטים יותר. ההבדל הבולט הוא בתפיסות ודחיפות – ירידה בפיקוח הממלכתי מ- 7.6% ל- 4.8% לעומת ירידה מ- 12.3% ל- 11.7%.

ג. דיווח על אלימות שהתלמיד עצמו ביצע כלפי אחרים

בסקר זה בחנו לראשונה את דיווחי התלמידים על אלימות שהם עצמם ביצעו כלפי אחרים (לוח 1. ג. 1). ההתנהגות השכיחה ביותר שדווחה על ידי התלמידים היא עלבונות וקללות – 45.7% מהתלמידים דיווחו שהם העליבו או קיללו אחרים לפחות פעם אחת בחודש האחרון. כמו כן, 29.1% דיווחו שהרביצו לתלמיד אחר בבית הספר, ו- 21.1% שאיימו על תלמידים אחרים. ההתנהגויות הפחות שכיחות הופנו כלפי מורים – 3.0% דיווחו שאיימו על מורים, ו- 2.5% שנתנו נשיכה למורה או זרקו עליו/עליה כסא.

בנים לעומת בנות (לוח 1. ג. 2)

הבנים מדווחים הרבה יותר על ביצוע התנהגויות אלימות כלפי אחרים מאשר בנות. ההבדלים בולטים בעיקר בהתנהגויות הקיצוניות יותר – 4.2% מהבנים מדווחים על כך ששכו מורה או זרקו עליו כיסא לעומת 0.6% מהבנות, 23.3% מהבנים נשלחו למנהל בגלל מעורבות בקטטות לעומת 3.5% מהבנות, 10.4% מהבנים מדווחים שהזמינו את הוריהם עקב מעורבות

באלימות לעומת 1.6% מהבנות, ו- 12.3% מהבנים שזרקו אבן או כיסא לעומת 2.3% מהבנות. הבנים גם קיללו והעליבו אחרים יותר מהבנות – 54.3% לעומת 37.2% מהבנות.

לפי דרגות כיתה (לוח 1. ג. 3)

לא ניתן לראות מגמה עקבית בהשוואה בין דרגות הכיתה השונות.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 1. ג. 4)

התלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים על יותר התנהגות אלימה כלפי אחרים מאשר התלמידים במיגזר היהודי, מלבד העלבת תלמידים אחרים. הפערים הבולטים ביותר קשורים להתנהגויות האלימות יותר. בעוד שרק 0.9% מהתלמידים היהודים מדווחים שהם איימו על מורה, הרי 8.0% מהתלמידים הלא-יהודיים מדווחים כך, 0.9% מהיהודים נתנו מכה או נשיכה לעומת 6.3% מהלא-יהודים, 3.3% מהיהודים מדווחים שזרקו אבן או כיסא לעומת 17.8% מהתלמידים הלא-יהודיים.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי דתי (לוח 1. ג. 5)

יש נטייה ברורה של דיווח רב יותר על אלימות כלפי אחרים בפיקוח הממלכתי דתי. ההבדלים הבולטים – איום על מורים (0.4% בממלכתי לעומת 2.1%), איום על אחרים (13.6% לעומת 24.2%), קללות או עלבונות כלפי מורים (5.9% לעומת 10.0%), ומתן מכות לתלמיד אחר (20.8% לעומת 34.9%).

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 1. ג. 6)

התלמידים הבדואים נוטים לדווח על יותר אלימות שהם בצעו מאשר התלמידים הלא-יהודים האחרים. באופן בולט הם מדווחים על יותר אלימות כלפי מורים – נתנו יותר מכות ונשיכות למורה (13.5% לעומת 4.4%), איימו יותר על מורים שיפגעו בהם (15.7% לעומת 6.0%), וקיללו או העליבו מורים (17.0% לעומת 6.6%).

ד. היעדרות מלימודים בגלל פחד מאלימות

אחת התוצאות המיידיות של חשיפה להתנהגות אלימה היא פחד וניסיון להימנע מסיטואציות מסוכנות. בתחום של אלימות במערכת החינוך יש עניין מיוחד בהיעדרות מבית הספר עקב חשש מאלימות. שאלנו את התלמידים כמה פעמים בחודש האחרון הם לא באו לבית הספר כי פחדו שמישהו יפגע בהם בבית הספר או בדרך אליו. הנתונים המלאים נמצאים בלוח 1. ד. 1. רוב רובם של התלמידים בבתי הספר היסודיים (91.2%) אמרו שלא נעדרו עקב פחד אף לא פעם אחת. עם זאת, 5.6% אמרו שזה קרה להם פעם אחת, ו- 3.2% נוספים אמרו שזה קרה להם יותר מפעם אחת במרוצת החודש האחרון.

מעניין ששיעור הבנים והבנות המדווחים על היעדרות הוא זהה. יש נטייה ברורה לירידה בדיווח על היעדרויות ככל שהגיל עולה מ- 11.5% בכיתה ד', ל- 8.8% בה', ו- 5.9% בכיתות ו'. יש הבדל בין יהודים ללא-יהודים, אך הוא נובע רובו ככולו מהמיגזר הבדואי – שיעור הדיווח על

העדרויות מגיע ל – 15.3% לעומת 8.8% בקרב תלמידים ערביים לא בדואיים, ו- 8.2% בקרב תלמידים יהודיים.

בהשוואה לשנת תשנ"ט (לוח 1. ד. 2) ניתן לראות ירידה ניכרת בדיווחים על היעדרות מבתי הספר מ – 15.7% ל – 8.8%. עוצמת הירידה די דומה בכל הקבוצות, אך יש לציין ירידה בולטת במיוחד בחינוך הממלכתי דתי מ – 19.9% בתשנ"ט ל – 8.1%, ובקרב התלמידים הלא-יהודיים ירידה מ – 21.1% ל – 10.1% בתשס"ב.

ה. הערכת החומרה של בעיית האלימות בבית הספר

שאלנו את התלמידים מהי ההערכה שלהם את מידת חומרת בעיית האלימות בבית ספרם על גבי סולם בן 5 דרגות (1 = לא בעיה 2 = בעיה קטנה 3 = בעיה בינונית 4 = בעיה גדולה 5 = בעיה גדולה מאוד). בלוח 1. ה. 1 מוצגת התפלגות התשובות עבור כל התלמידים. מעט פחות משליש התלמידים (30.2%) חושבים שבעיית האלימות בבית ספרם היא בעיה גדולה או גדולה מאוד, כשליש נוסף (30.4%) חושבים שאלימות היא בעיה בינונית בחומרתה. על הסולם של חמש דרגות בו השתמשנו הממוצע הוא 2.89.

יש נטייה מסויימת בקרב הבנים לראות את הבעיה כגדולה יותר (ממוצע 2.95 לעומת 2.83 בקרב הבנות). בקרב תלמידי כיתות ו' יש נטייה מסויימת לראות את הבעיה כפחות גדולה (2.82 לעומת 2.92 ו- 2.94 בכיתות ד' וה' בהתאמה). ההבדלים בין המיגזר היהודי ללא-יהודי בולטים יותר. בממוצע מעריכים התלמידים במיגזר היהודי את הבעיה כפחות גדולה (2.85 לעומת 3.00 במיגזר הלא-יהודי). עם זאת, כדאי לשים לב לעובדה שהשונות במיגזר הלא-יהודי גדולה יותר – יש יותר תלמידים החושבים שבבית ספרם בעיית האלימות היא קטנה במיוחד (20.4% לעומת 14.9% בקרב היהודים), אך גם יותר תלמידים שחושבים שהבעיה היא גדולה במיוחד (24.0% לעומת 11.7%). נראה שניתן להבין ממצא זה על רקע הפערים הבולטים בתוך המיגזר הלא-יהודי בין תלמידים בדואים לאחרים. בקרב התלמידים הבדואים יש מספר גבוה במיוחד של תלמידים האומרים שבעיית האלימות בבית ספרם היא קטנה מאוד (28.3%) והממוצע בקרבם הוא הנמוך ביותר מכלל הקבוצות שנבדקו – 2.69. גם בהשוואה בתוך מיגזר היהודי ניתן לראות שהשונות בדיווחי התלמידים בממלכתי דתי היא גדולה יותר מאשר בממלכתי. בקרב התלמידים בפיקוח הממלכתי דתי יש יותר תלמידים החושבים שבבית ספרם אין כלל בעיית אלימות או שהבעיה קטנה מאוד (19.2% לעומת 13.4 בפיקוח הממלכתי), כמו גם יותר תלמידים החושבים שהבעיה היא גדולה מאוד (14.6% לעומת 10.7%).

השוואה עם תשנ"ט (לוח 1. ה. 2)

יש ירידה בהערכת עוצמת בעיית האלימות בין השנים תשנ"ט ותשס"ב. הירידה הזו משותפת לכל הקבוצות שהשוונו. עם זאת, יש לציין שהירידה היא בולטת יותר בקרב הבנות ובמיגזר היהודי.

ו. הערכת התלמידים את רמת האלימות בהשוואה לשנה הקודמת

בסקר שנערך בשנת תשס"ב ביקשנו מהתלמידים להעריך את השינויים ברמת האלימות בבית הספר בהשוואה לשנה הקודמת – האם חלה עלייה, ירידה, או שהמצב יציב (לוח 1. ו. 1).

השתמשנו בסולם – 1 = בשנה הנוכחית יש הרבה יותר אלימות, 2 = יש יותר אלימות, 3 = רמת האלימות דומה לזאת בשנה שעברה, 4 = יש פחות אלימות השנה, ו – 5 = יש הרבה פחות אלימות בשנה הנוכחית. באופן כללי, יש הרבה יותר תלמידים שמרגישים שהשנה יש פחות אלימות (52.6%) מאשר תלמידים החושבים שיש יותר אלימות (24.4%). אין הבדלים ניכרים בהערכות של הבנות לעומת אלו של הבנים, בין הכיתות ובין הממלכתי לממלכתי דתי. בממוצע, יש יותר תחושה של שינוי חיובי בקרב התלמידים היהודיים בהשוואה ללא-יהודים (3.40 לעומת 3.24). עם זאת, השונות במיגזר הלא-יהודי גדולה יותר – 17.1% מהם חושבים שיש הרבה פחות אלימות השנה לעומת רק 7.4% במיגזר היהודי, אך 21.9% חושבים שיש הרבה יותר אלימות השנה, לעומת 15.3% מהתלמידים היהודים. כשבוחנים את המיגזר הלא-יהודי מתברר שלמרות שבממוצע אין הבדל בין בדואים לאחרים, הרי השונות בקרב התלמידים הבדואים היא גדולה במיוחד – יש יותר תלמידים הרואים שינוי רב לטובה, ויותר תלמידים הרואים שינוי רב לשלילה.

ז. הערכת הטיפול של המנהל בנושא האלימות

ביקשנו מהתלמידים להעריך את דרך הטיפול של המנהל בנושא האלימות (לוח 1. ז. 1). הסולם היה – 1 = בצורה טובה מאוד, 2 = בצורה טובה, 3 = בצורה לא טובה 4 = בצורה מאוד לא טובה. שיעור התלמידים שהעריך שהמנהל מטפל בצורה לא טובה, או מאוד לא טובה היה – 18.8%.

בהשוואה בין הקבוצות השונות מצאנו הבדלים לא מעטים. הבנות נטו להעריך את התפקוד של המנהל בצורה יותר חיובית מהבנים – 86.2% העריכו אותו כתפקוד טוב או טוב מאוד לעומת 76.2% מהבנים. יש נטייה מסויימת להערכה פחות חיובית עם העלייה בדרגת הכיתה – לעומת 84.7% מתלמידי כיתות ד' המעריכים את הטיפול בצורה חיובית ירד השיעור בכיתות ו' ל – 77.3%. הייתה גם נטייה להערכה חיובית יותר בחינוך הממלכתי 83.1% לעומת 78.6%. לא היו הבדלים ניכרים בין המיגזר היהודי ללא-יהודי, אך בתוך המיגזר הלא-יהודי בולטות ההערכות הנמוכות של תלמידים בדואים – 27.4% חושבים שהמנהל מטפל באלימות בצורה לא טובה או מאוד לא טובה בהשוואה ל – 18.9% בשאר המיגזר הלא-יהודי.

ח. הערכת הטיפול של המחנכת בנושא האלימות

ביקשנו מהתלמידים להעריך את דרך הטיפול של המחנכת שלהם בנושא האלימות (לוח 1. ח. 1). הסולם היה דומה לזה שהתייחס למנהל. באופן כללי היו ההערכות התלמידים את המחנכת חיוביות יותר מהערכותיהם את הטיפול של המנהל – רק 13.8% חשבו שהיא מטפלת בצורה לא טובה או מאוד לא טובה. הדפוסים של ההבדלים בין הקבוצות השונות הם דומים למדי. הבנות מעריכות בצורה יותר חיובית יותר מהבנים (88.9% מעריכות כטיפול טוב או טוב מאוד באלימות לעומת 83.6% בקרב הבנים), יש ירידה עם עלייה בגיל – מ – 90.7% הערכות חיוביות בכיתה ד' ל – 81.9% בכיתות ו'. ההערכות הן מעט חיוביות יותר במיגזר היהודי (87.2% לעומת 83.8% במיגזר הלא-יהודי), ובממלכתי לעומת הממלכתי דתי (88.0% לעומת 84.8%). ההערכות של התלמידים הבדואים את הטיפול של המחנכת שלהם באלימות הוא השלילי ביותר – 28.3% חושבים שהוא לא טוב או מאוד לא טוב לעומת 12.9% בשאר המיגזר הלא-יהודי.

ט. אקלים בית ספרי : תחושות חוסר בטחון

הצגנו בפני התלמידים חמשה היגדים המתייחסים לתחושות חוסר הבטחון בבית הספר וביקשנו שיצינו את מידת ההסכמה עם היגדים אלו. הסולם היה 1 = מאוד לא מסכים, 2 = לא מסכים, 3 = מסכים, 4 = מאוד מסכים.

לפי לוח 1. ט. 1, אחד מכל עשרה תלמידים בבית הספר היסודי (11.1%) מסכים שביית הספר הוא מקום מסוכן עבורו, ושיש מקומות שאינו הולך אליהם בבית הספר עקב פחד (11.0%). מעט יותר תלמידים מציינים שהם פוחדים שיתנו להם מכות או יפגעו בהם בבית הספר (16.3%) או בדרך לבית הספר או ממנו (14.9%), או שתלמידים אחרים יאיימו או יציקו להם בבית הספר (14.7%).

לפי לוח 1. ט. 2, יש יותר בנים המרגישים שביית הספר שלהם הוא מסוכן מאשר בנות (13.7% לעומת 8.2%). עם זאת, מעט יותר מהבנות מדווחות על חשש שתלמידים בבית הספר יציקו ויאיימו עליהם (16.4% לעומת 13.2% מהבנים), כמו גם על חשש בדרך לבית הספר וממנו – 16.8% לעומת 12.9% מהבנים.

בהשוואה בין דרגות הכיתה (לוח 1. ט. 3) נמצא שבאופן עקבי, שתלמידי כיתות ו' מרגישים פחות חוסר בטחון בבית הספר בהשוואה לתלמידי ד' וה' (אם כי ההבדלים אינם גדולים). למשל, 9.7% מהם מרגישים שביית הספר מסוכן עבורם לעומת 11.5% בקרב תלמידי ה' ו- 12.3% בקרב תלמידי כיתות ד'. כמו כן, 12.2% מתלמידי ו' מפחדים שבבית הספר יאיימו או יציקו להם לעומת 15.6% מתלמידי ה' ו- 16.2% מתלמידי ד'.

בין המיגזר היהודי ללא-יהודי יש הבדל ניכר בדפוס של תחושות חוסר הביטחון (לוח 1. ט. 4). במיגזר הלא-יהודי יש באופן בולט יותר תלמידים המרגישים שביית הספר הוא מקום מסוכן עבורם (16.7%) ושיש מקומות בבית הספר שאליהם אינם הולכים עקב פחד (14.7%), מאשר במיגזר היהודי (8.9% ו-9.5%, בהתאמה). לעומת זאת, במיגזר היהודי יש יותר תלמידים המציינים שהם מפחדים שבבית הספר יאיימו עליהם ויציקו להם (16.2% לעומת 11.3%). בתוך המיגזר היהודי אין הבדלים ניכרים בין התלמידים בממלכת דתי לאלו שבחינוך הממלכתי (לוח 1. ט. 5). גם במיגזר הלא-יהודי אין הבדלים ניכרים בין בדואים למי שאינם בדואים בתחושות חוסר הביטחון (לוח 1. ט. 6).

י. אקלים : טיפול באלימות

הצגנו בפני התלמידים שמונה היגדים המתייחסים להיבטים שונים של הטיפול באלימות בבית הספר. הסולם היה דומה לזה שבשאלות האחרות על אקלים בית הספר. לפי לוח 1. י. 1, רוב רובם של התלמידים מרגישים שהמחנכת והמנהלת שלהם עושות מאמץ רציני למנוע אלימות ולטפל בה (82.8% ו-79.3% בהתאמה). תלמידים רבים מציינים שכשהם מתלוננים שמישהו פגע בהם המורים עוזרים – 78.1%, ושיש מורים בהפסקה שמשגיחים שלא תהייה אלימות (83.8%). עם זאת, רק 70.7% מסכימים שהמורים מצליחים לטפל היטב בתלמידים שעושים צרות ופחות משלושה רבעים מהתלמידים מרגישים שבבית הספר שלהם עושים מספיק כדי למנוע אלימות (72.4%).

בהשוואה בין בנים לבנות נראה בבירור שההערכות של הבנות הן חיוביות יותר משל הבנים (לוח 1. י. 2). כך למשל, רק 65.6% מהבנים חושבים שהמורים מצליחים לטפל היטב בתלמידים

שעושים צרות לעומת 76.1% מהבנות, ורק 71.6% מהבנים חושבים שהכללים הם הוגנים לעומת 81.0% מהבנות. בסיכום הערכתם אומרים 67.5% מהבנים שהם מרגישים שבית הספר שלהם עושים מספיק כדי למנוע אלימות לעומת 77.2% מהבנות.

בהשוואה לפי דרגות כיתה מתקבלת תמונה עקבית למדי המצביעה על הערכות חיוביות יותר של התלמידים הצעירים יותר (לוח 1. י. 3). למשל, 84.8% מתלמידי כיתות ד' מסכימים שהמחנכת שלהם עושה מאמץ רציני להתמודד עם האלימות, שיעור זה יורד ל- 83.7% בכיתות ה' ומגיע ל- 79.8% בכיתות ו'. דפוס זה בולט גם בהערכה המסכמת – בכיתות ד' 76.6% מסכימים או מסכימים מאוד שבבית הספר עושים מספיק כדי למנוע אלימות ולטפל בה, בכיתות ה' 72.5% ובכיתות ו' רק 67.9%.

יש הבדלים ניכרים בין המיגזר היהודי ללא-יהודי (לוח 1. י. 4). למשל, 82.3% מהיהודים מסכימים, שהחוקים והכללים בבית הספר בנוגע לאלימות הם הוגנים, לעומת 60.9% מהלא-יהודים, ו- 78.1% מהיהודים לעומת 59.7% מהלא-יהודים מסכימים שבבית הספר שלהם משתלם לנהוג לפי הכללים. בולטת העובדה שבעוד ש- 88.2% מהתלמידים היהודים מסכימים עם ההיגד שיש בהפסקה מורים תורנים המשגיחים שלא תהייה אלימות, הרי רק 72.8% מהתלמידים הלא-יהודים הסכימו עם ההיגד. יש גם הבדל ניכר בהערכות המנהלות – 81.6% מהתלמידים היהודים מסכימים שהמנהלת עושה מאמץ רציני למנוע אלימות ולטפל בה לעומת 73.7% בקרב התלמידים הלא-יהודים. מעניין, שלמרות ההבדלים הרבים בין התלמידים היהודים והלא-יהודים, אין הבדל ניכר בהערכה המסכמת את תחושת התלמיד האם בית הספר עושה מספיק כדי למנוע אלימות (73.1% בקרב היהודים לעומת 70.6%).

בתוך המיגזר היהודי יש הבדלים עקביים אך לא גדולים בין הפיקוח הממלכתי לפיקוח הממלכתי דתי – לתלמידים בפיקוח הממלכתי הערכות חיוביות יותר בכל הקשור לטיפול באלימות (לוח 1. י. 5). למשל, 84.4% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי מסכימים שהחוקים הנוגעים לאלימות בבית הספר הם הוגנים לעומת 75.9% בפיקוח הממלכתי דתי. התלמידים בממלכתי דתי גם פחות מסכימים עם הקביעה שכשהם מתלוננים שמישהו פגע בהם אז המורים עוזרים להם – 73.9% לעומת 82.6% בפיקוח הממלכתי.

בהשוואה בתוך המיגזר הלא-יהודי נמצאו הבדלים גדולים מאוד בין התלמידים הבדואים לאחרים (לוח 1. י. 6). ההערכות של התלמידים הבדואים הן נמוכות באופן ניכר משל עמיתיהם בבתי ספר לא-יהודיים שאינם בדואים. התלמידים הבדואים מעריכים את מאמצי המחנכת והמנהלת שלהם למנוע אלימות ולטפל בה (55.2% ו- 54.9%, בהתאמה) הרבה פחות מאשר האחרים (81.8% ו- 78.6%, בהתאמה). שיעור נמוך מהתלמידים הבדואים מסכימים שכשהם מתלוננים שמישהו פגע בהם המורים עוזרים להם – 54.9% לעומת 77.2% בקרב התלמידים הלא-יהודיים האחרים.

יא. אקלים : תמיכת מורים

הצגנו בפני התלמידים ששה היגדים המתייחסים למידה שבה המורים תומכים בהם. הסולם היה דומה לזה שבשאר השאלות על אקלים בית ספר (מ = 1 = מאוד לא מסכים ל – 4 = מסכים מאוד).

לפי לוח 1. יא. 1, כשלושה רבעים מהתלמידים מציגים הערכה חיובית כלפי תמיכת המורים – 76.8% אומרים שאפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר, 75.2% מסכימים שלמבוגרים בבית הספר איכפת מהתלמידים, ו- 76.8% אומרים שאפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר. מעניין ששיעור גבוה במיוחד מציינים שהמחנכת מכבדת אותם – 84.4%, אך רק 57.2% אומרים שכשעצוב להם או רע להם הם מרגישים נוח לדבר על כך עם המחנכת, ומעט פחות (55.6%) מרגישים נוח לדבר אתה כשיש להם בעיות ביחסים עם חברים.

יש הבדלים ניכרים ועקביים בתפיסות של הבנים והבנות את תמיכת המורים (לוח 1. יא. 2). הבנות תופסות את המורים בצורה חיובית בהרבה מאשר הבנים. למשל, בעוד ש- 88.6% מהבנות מסכימות או מסכימות מאוד עם ההיגד שהמחנכת שלהם מכבדת אותם, הרי השיעור בקרב הבנים הוא 80.5%. כמו כן, 62.5% מהבנות מסכימות שכשיש להם בעיות עם חברים הן מרגישות נוח לדבר על כך עם המחנכת, לעומת 49.0% מהבנים.

בהשוואה בין דרגות הכיתה השונות ניתן לראות שעם העלייה בגיל, יש ירידה בהערכה החיובית של תמיכת המורים וביכולת לתקשר אתם (לוח 1. יא. 3). ההבדלים הבולטים הם בכל הקשור לתחושה נוחה לדבר עם המחנכת על נושאים שמציקים לתלמיד: מתוך תלמידי כיתות ד' 63.8% מסכימים שכשעצוב להם ורע להם הם מרגישים נוח לדבר על כך עם המחנכת; רק 49.4% מתלמידי כיתות ו' מסכימים עם ההיגד. תמונה דומה מתקבלת באשר לשיחה עם המחנכת על בעיות עם חברים (62.3% בכיתות ד' ורק 48.8% בכיתות ו').

בהשוואה בין המיגזר היהודי ללא-יהודי ניתן לראות מספר הבדלים (לוח 1. יא. 4). בעוד ש- 87.6% מהתלמידים היהודים מסכימים שהמחנכת שלהם מכבדת אותם, רק 76.5% מהתלמידים הלא-יהודים מסכימים עם ההיגד. בדומה, 80.5% מהתלמידים במיגזר היהודי מסכימים שלמורים בבית הספר איכפת מהתלמידים בבית הספר ו- 81.0% אומרים שאפשר לסמוך ולבטוח על רוב המורים בבית הספר. זאת, לעומת התלמידים במיגזר הלא-יהודי שרק 62.3% מהם חושבים שאיכפת למורים מהתלמידים ו- 66.2% שמסכימים שאפשר לסמוך ולבטוח על רוב המורים בבית הספר.

יש לציין עם זאת, שבקרב התלמידים במיגזר הלא-יהודי יש יותר דיווח על יכולת לדבר עם המחנכת על עניינים אישיים: 62.5% אומרים שכשעצוב או רע להם הם יכולים לדבר עם המחנכת (לעומת 55.1% בקרב היהודים), ו- 59.0% יכולים לדבר עם המחנכת כשיש להם בעיות עם חברים (לעומת 54.3% בקרב היהודים).

בהשוואה בין התלמידים בפיקוח הממלכתי (יהודי) לאלו בממלכתי דתי מתקבלת תמונה עקבית של הבדלים המצביעים על תפיסה של תמיכה רבה יותר בקרב תלמידי הפיקוח הממלכתי (לוח 1. יא. 5). הבדלים אלו אינם גדולים. כך למשל, 89.7% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי מסכימים שהמחנכת שלהם מכבדת אותם לעומת 81.5% מתלמידי הפיקוח הממלכתי דתי. כמו כן, 82.4% מתלמידי הפיקוח הממלכתי מסכימים שלמורים בבית הספר איכפת מהתלמידים לעומת 74.8% בפיקוח הממלכתי דתי.

ההבדלים בין התלמידים הבדואים לתלמידים הלא-יהודים האחרים הם גדולים ועקביים – התלמידים הבדואים תופסים את המורים בצורה שלילית בהרבה משאר התלמידים במיגזר הלא היהודי (לוח 1. יא. 6). שיעור התלמידים הבדואים המסכימים שהמחנכת שלהם מכבדת אותם היה רק 59.5% (לעומת 81.1% בקרב שאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי), רק 45.1% מהתלמידים הבדואים הסכימו שלמבוגרים בבית הספר איכפת מהתלמידים (לעומת 66.8% בקרב

שאר התלמידים), ורק 49.5% הסכימו שאפשר לבטוח ולסמוך על רוב המורים בבית הספר (לעומת 70.5% בקרב שאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי).

חלק ב' - חטיבות הביניים

א. אלימות בין תלמידים

היבט זה של אלימות בבית הספר נבדק בכמה תחומים: אלימות פיזית בדרגות חומרה שונות, אלימות מילולית, איומים ועדות ראייה לגבי הימצאות כלי נשק בבית הספר. מעיון בלוח 2 א.1 המציג את הנתונים לגבי כלל התלמידים, ניתן לראות שהביטוי השכיח ביותר של אלימות בין תלמידים בחטיבות הביניים הוא בתחום של אלימות מילולית. פחות מרבע מהתלמידים מדווחים שלא קיללו אותם כלל בחודש האחרון (76.2% דיווחו על קללות), ומעל 60% מדווחים על לעג, עלבונות והשפלות שהופנו כלפיהם (61.9%). תופעות של חרם כלפי התלמיד מצד קבוצה של תלמידים היו הרבה פחות שכיחות – 12.9% מהתלמידים מדווחים על חרם שהופנה כלפיהם. בתחום האלימות הפיזית היותר חמורה, מדווחים 3.4% מהתלמידים שמישהו חתך אותם בסכין או במכשיר חד בכוונה לפחות פעם אחת בחודש האחרון, 4.4% מדווחים שמישהו סחט מהם באיומים, 4.9% מדווחים שאיימו עליהם בסכין, 6.4% מדווחים על כך שקיבלו "מכות רצח", ו- 8.3% מדווחים שנפגעו בקטטה עד כדי כך שנאלצו לקבל טיפול. הקורבנות לאלימות פיזית פחות קשה שכיחה בהרבה - כמחצית מהתלמידים (46.7%) מדווחים שתלמיד אחר תפס ודחף אותם בכוונה, 34.3% מהתלמידים מדווחים שקיבלו אגרוף או בעיטה לפחות פעם אחת בחודש האחרון, ו- 18.0% דיווחו על כך שמישהו פגע בהם באבן או בכיסא.

תלמידים בחטיבות הביניים נתונים לאיומים מסוגים שונים, שהשכיח ביותר הוא איום שתלמיד אחר יפגע או ירביץ להם. כ- 28% מדווחים על איום כזה בבית הספר ו- 12.3% מדווחים על איומים בדרך לבית הספר וממנו. איומים קיצוניים שכיחים הרבה פחות. איום באקדח דווח על-ידי 1.7% מהתלמידים ועל 4.9% מהתלמידים איימו תלמידים אחרים בסכין. התלמידים חוו גם איומים עקיפים יותר, כשראו כלי נשק בבית הספר – כ- 40% מדווחים שראו בבית הספר תלמיד עם סכין ו- 2.9% אמרו שראו אקדח אצל תלמיד אחר לפחות פעם אחת בחודש האחרון. גניבה והשחתת ציוד של תלמידים גם הן התנהגויות אלימות שכיחות בחטיבות הביניים. כשליש מהתלמידים (36.3%) מדווחים שגנבו להם דברים אישיים או ציוד לפחות פעם אחת. אחד מכול שישה תלמידים (17.5%) מדווח שבחודש האחרון פגעו בדברים אישיים שלו בכוונה או השחיתו אותם לפחות פעם אחת.

בנים לעומת בנות (לוח 2. א. 2)

הבנים מדווחים הרבה יותר על קורבנות לאלימות מאשר הבנות. הפערים בדיווח בולטים במיוחד בכל הקשור לקורבנות להתנהגויות פיזיות אלימות במיוחד: 7.5% מהבנים מדווחים שאיימו עליהם בסכין לעומת 1.7% מהבנות, 12.3% על פגיעה בתגרה לעומת 3.0% מהבנות, ו- 9.3% על קורבנות ל"מכות רצח" בהשוואה ל- 3.1% מהבנות. גם על איומים מדווחים הבנים יותר: 17.5% קיבלו איומים בדרך לבית הספר או ממנו לעומת 6.0% מהבנות, ו- 38.9% מהבנים קיבלו איומים בבית הספר בהשוואה ל- 14.4% מהבנות. רק באשר לחרם שהוטל עליהם מדווחות הבנות מעט יותר מאשר הבנים - 12.7% מהבנים לעומת 14.2% מהבנות.

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 2. א. 3)

בנתונים קשה לזהות מגמה של הבדלים בגילויי האלימות לפי דרגות כיתה.

מיגזר יהודי לעומת מיגזר לא-יהודי (לוח 2. א. 4)

התמונה בכל הקשור להשוואה בין המיגזרים היא מעורבת – יש תחומים שבהם שיעור הדיווח במיגזר הלא-יהודי הוא גבוה יותר מהיהודי ובאחרים התמונה היא הפוכה. ברוב התחומים הפערים אינם גדולים, עם זאת יש מספר התנהגויות הראויות להתייחסות מיוחדת. במיגזר היהודי התופעה של קללות ולעג ועלבונות שכיחה בהרבה (81.2% דיווחו על קללות ו-65.7% על עלבונות, לעומת 57.9% ו-48.2%, בהתאמה, במיגזר הלא-יהודי). לעומתה, הטלת חרם שכיחה הרבה יותר במיגזר הלא-יהודי – 29.0% לעומת 8.4% אצל היהודים. ככלל, ניתן לומר שיש יותר דיווחים על אלימות פיזית חמורה יותר במיגזר הלא-יהודי: 6.4% מדווחים שתלמיד אחר חתך אותם בסכין (לעומת 2.6% בקרב היהודים), 8.2% מדווחים שאיימו עליהם בסכין לעומת 3.9% מהתלמידים היהודים, ו-9.3% לעומת 5.6% מהיהודים מדווחים על כך שהיו קורבן ל"מכות רצח".

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 2. א. 5)

לגבי רוב הדיווחים הייתה נטייה לדיווח רב יותר על קורבנות בקרב תלמידי חטיבות הביניים בפיקוח הממלכתי דתי. רוב ההבדלים לא היו גדולים. ההבדלים הבולטים יותר היו בכל הקשור ל: סחיטה באיומים (6.1% לעומת 3.1% בפיקוח הממלכתי), ספיגת "מכות רצח" (7.3% לעומת 5.0%), וקבלת בעיטה או אגרוף (43.8% לעומת 31.6%). כמו כן, מדווחים התלמידים בפיקוח הממלכתי דתי על יותר סכסוכים על רקע של ריב בין עדות (31.4% לעומת 22.7%) ועל שכיחות גבוהה יותר של לעג והשפלות (71.9% לעומת 63.2%). תלמידי הפיקוח הממלכתי דתי דיווחו על פחות מעורבות עם אקדחים – 0.9% דיווחו שאיימו עליהם באקדח לעומת 1.9% בפיקוח הממלכתי ו-1.7% אמרו שראו תלמיד עם אקדח בבית הספר לעומת 3.0% בפיקוח הממלכתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 2. א. 6)

ההשוואה בתוך המיגזר הלא-יהודי בין בדואים לאחרים מראה תמונה מעורבת ומורכבת. באופן כללי ניתן לומר שהתלמידים במיגזר הבדואי מדווחים על יותר קורבנות לאלימות פיזית קשה מאשר התלמידים האחרים במיגזר הלא-יהודי. למשל – איום באקדח (6.0% לעומת 1.7%), ראיית אקדח בבית הספר (8.5% לעומת 3.7%) וקורבנות לסחיטה באיומים (9.2% לעומת 5.6% בקרב תלמידים לא בדואים במיגזר הלא-יהודי). בקרב התלמידים הבדואים יש גם יותר דיווח על סכסוכים על רקע של ריב בין משפחות/חמולות – 24.1% לעומת 17.3%. בקרב התלמידים הבדואים יש במידה ניכרת פחות דיווחים על איומים בבית הספר (26.5% לעומת 38.4%), וגם על קללות (44.6% לעומת 58.8%) ועל לעג, עלבונות והשפלות (37.2% לעומת 48.9%).

השוואה לתשנ"ט (לוח 2. א. 10 - לוח 2. א. 13)

ברוב רובן של ההשוואות בין שנת תשנ"ט לשנת תשס"ב אנו מוצאים ירידה, ולפעמים ניכרת מאוד, בדיווחים על קורבנות לאלימות מצד תלמידים אחרים בקרב תלמידי חטיבות הביניים. הירידה בולטת בכל הקשור להתנהגויות היותר מסוכנות, שבהם יש ירידה לכדי כמחצית מהשיעור בשנת תשנ"ט: איום באקדח מ- 3.3% ל- 1.7%, סחיטה באיומים מ- 8.5% ל- 4.4%, פגיעה בסכין מ- 6.1% ל- 3.4%. יש ירידות ניכרות גם בדיווחים על גניבות (מ- 50.9% ל- 36.3%), איומים בבית הספר (מ- 35.2% ל- 27.9%), ראיית תלמיד עם סכין בבית הספר (מ- 46.9% ל- 40.1%), ופגיעה באבן או במקל מ- 24.4% בשנת תשנ"ט ל- 18.0% בשנת תשס"ב. הדיווח היחיד שעלה בשכיחותו הוא עלייה בדיווח על קבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד אחר - מ- 29.4% ל- 34.5% בשנת תשס"ב.

בחנו את השינויים בין השנים לפי הקבוצות השונות. באופן כללי ניתן לומר שבקרב הבנים חלו שינויים משמעותיים יותר מאשר בקרב הבנות (לוח 2. א. 11). תופעה זו בולטת בעיקר בהתנהגויות הקיצוניות יותר שהן גם פחות שכיחות (ייתכן שיש תופעה של "אפקט הרצפה" - הבנות נמצאות בשכיחות נמוכה מאוד שקשה לרדת ממנה במידה משמעותית). ראשית, בקרב הבנים חלה ירידה בדיווח על ראיית תלמיד עם אקדח בבית הספר (מ- 7.0% ל- 3.6%) ואצל הבנות הייתה עלייה קטנה, מ- 1.4% ל- 1.9%. דוגמאות בולטות נוספות לעוצמה השונה של השינוי: הבנים ירדו בדיווחיהם על קורבנות לאיומי אקדח מ- 5.2% ל- 1.9% בתשס"ב, והבנות ירדו מ- 1.4% ל- 1.3%, ודיווחי הבנים על פגיעה מסכין ירדו מ- 10.3% ל- 4.8% ושל הבנות מ- 2.0% ל- 1.8%. גם הירידה בדיווחים על איומים בדרך לבית הספר וממנו היא ניכרת יותר בקרב הבנים (מ- 21.1% ל- 17.5%, לעומת הבנות מ- 6.5% ל- 6.0%).

כאשר משווים את דפוסי השינוי בין השנים תשנ"ט לתשס"ב במיגזר היהודי לעומת המיגזר הלא-יהודי מתקבלת תמונה מורכבת, ומתברר שדפוסי השינוי אינם זהים בין המיגזרים (לוח 2. א. 12). ראשית, במיגזר היהודי חלה עלייה בדיווח על קורבנות רק על התנהגות אחת (בעיטה או אגרוף), ובמיגזר הלא-יהודי חלו עליות (רובן קטנות מאוד) בששה תחומים. בשני המיגזרים הייתה עלייה בדיווחים על פגיעה באגרוף או בעיטה; עלייה זו הייתה ניכרת יותר במיגזר הלא-יהודי: עלייה ב- 9.7% לעומת רק 3.7% במיגזר היהודי. במיגזר הלא-יהודי יש גם עלייה ניכרת בכל הקשור לאיומים (מ- 28.8% ל- 37.6%) ולעג והשפלה (מ- 44.8% ל- 48.2%).

לעומת זאת, במיגזר הלא-יהודי נראות ירידות בולטות יותר בדיווחים על קורבנות להתנהגויות היותר קשות. בין היתר מדווחים התלמידים במיגזר הלא-יהודי על ירידה בולטת באיומים בסכין (מ- 16.3% ל- 8.2%, לעומת מ- 4.6% ל- 3.9% במיגזר היהודי), באיומים באקדח (מ- 6.3% ל- 2.0%, לעומת ירידה מ- 2.4% ל- 1.6% אצל היהודים), ראיית אקדח בבית הספר (מ- 6.6% ל- 4.0%, לעומת ירידה מ- 3.4% ל- 2.7% אצל היהודים), וסחיטה באיומים (ירידה מ- 12.9% ל- 5.8%, לעומת ירידה מתונה יותר במיגזר היהודי מ- 7.3% ל- 4.0%).

בהשוואה בין הפיקוח הממלכתי לממלכתי דתי באשר לשינויים שחלו בין תשנ"ט לתשס"ב ניתן לומר באופן כללי, שבקרב תלמידי הפיקוח הממלכתי חלו שינויים חיוביים יותר מאשר בפיקוח הממלכתי דתי (לוח 2. א. 13). בפיקוח הממלכתי לא הייתה אף עלייה בדיווח על קורבנות שעלתה על אחוז אחד, ובפיקוח הממלכתי דתי היו ארבע עליות כאלה. העליות הבולטות בפיקוח

הממלכתי דתי היו בשיעורי הדיווח על קבלת בעיטה או אגרוף (מ – 31.5% ל – 43.9%), תלמיד תפס ודחף (מ – 48.2% ל – 53.9%) וקללות (מ- 76.6% ל – 81.3%).

בפיקוח הממלכתי הייתה ירידה ניכרת בדיווחים על חרם (מ – 10.6% ל – 7.7%) לעומת יציבות בפיקוח הממלכתי דתי, מ – 9.9% בתשנ"ט ל- 10.1% בתשס"ב. כמו כן, הירידה בדיווחים על לעג והשפלה הייתה בולטת יותר בפיקוח הממלכתי – מ- 71.0% ל – 63.2% (לעומת עלייה בממלכתי דתי מ- 68.3% ל – 71.8%). בפיקוח הממלכתי הייתה גם ירידה בולטת יותר באיומים בבית הספר מאשר בפיקוח הממלכתי דתי: ירידה מ- 37.5% ל – 23.2% לעומת ירידה מ- 35.3% ל – 30.4% בפיקוח הממלכתי דתי.

לעומת זאת, במספר דיווחים על קורבנות חלה ירידה משמעותית יותר בפיקוח הממלכתי דתי מאשר בפיקוח הממלכתי. הדוגמאות הבולטות הן ירידה בדיווח על ראיית תלמיד עם אקדח בבית הספר (ירידה מ- 4.4% ל – 1.7% לעומת יציבות בפיקוח הממלכתי 3.1% ו- 3.0%), וירידה בדיווח על פציעה בקטטה (מ – 11.9% ל – 7.4% לעומת ירידה מ- 9.4% ל – 7.9% בפיקוח הממלכתי).

ב. הטרדה מינית

הצגנו בפני התלמידים שורה של שאלות המתייחסות למידה שבה נפלו קורבן להתנהגויות הקשורות להטרדה מינית. שאלות אלו נשאלו באופן נפרד ותחת הכותרת הברורה של הטרדה מינית. תשובות התלמידים מופיעות בתת קבוצות בלוח 2. ב. 1.

אחד מכל עשרה תלמידים בחטיבות הביניים (9.6%) מדווח שתלמיד או תלמידה אחרים ניסו לגעת בהם ("לשלוח ידיים") ללא הסכמתם לפחות פעם אחת בחודש האחרון. מעט פחות תלמידים מדווחים שניסו ל"התחיל אתם" והעירו להם הערות מיניות ללא הסכמתם (8.4%), או שניסו לנשק אותם גם כשלא רצו בכך (6.3%). יש גם דיווחים לא מעטים על ניסיון להסיר בגדים ללא הסכמה (6.0%) והצצות בשירותים או במלתחות (5.5%). הפעלת לחץ חברתי כדי שהתלמיד יסכים לדרישות מיניות הייתה נדירה יותר – 2.0%.

בנים לעומת בנות

שכיחות הדיווחים על הטרדה מינית היא גבוהה יותר בקרב הבנים, מלבד הדיווח על כך שניסו ל"התחיל" עם התלמיד והעירו הערות מיניות לא רצויות (7.8% אצל הבנים ו – 8.9% אצל הבנות). דיווחים על הורדה או ניסיון להורדה של חלק מהבגדים היו שכיחים הרבה יותר בקרב הבנים – 9.8% לעומת 1.5% מהבנות. גם הצצה בשירותים היא אופיינית יותר לדיווחי הבנים – 7.2% לעומת 2.9% מהבנות. הדמיון רב יותר בכל הנוגע לניסיון לשלוח ידיים (9.9% ו – 9.3% אצל בנים ובנות, בהתאמה), והפצת שמועות בתחום המיני (6.7% ו- 5.5% אצל בנים ובנות, בהתאמה).

השוואה לפי דרגות כיתה

קשה לראות דפוס שיטתי המבחין בין דרגות הכיתה בכל הנוגע להטרדה מינית.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי

באופן כללי יש מעט יותר דיווחים על הטרדה מינית במיגזר הלא-יהודי. תלמידים יהודים מדווחים הרבה יותר מתלמידים לא-יהודיים על ניסיונות להוריד להם חלקים מהבגדים (6.6% לעומת 3.8%), והם גם מדווחים מעט יותר על ניסיונות של אחרים 'לשלוח ידיים' (10.0% לעומת 8.2%). לעומת זאת, תלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים במידה ניכרת על יותר לחצים חברתיים ואיומים כדי למלא דרישות מיניות (3.9% לעומת 1.5% בקרב תלמידים יהודים). גם ניסיונות 'להתחיל' והשמעת הערות מיניות דווחו יותר על ידי תלמידים לא-יהודים – 11.0% לעומת 7.7%.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי

באופן כללי התלמידים בפיקוח הממלכתי מדווחים על הטרדה מינית יותר מאשר בפיקוח הממלכתי דתי. תלמידי החינוך הממלכתי מדווחים בצורה ניכרת יותר על ניסיונות 'להתחיל' והשמעת הערות מיניות לא רצויות (8.8% לעומת 5.0% בממ"ד). גם הפצת שמועות הייתה שכיחה יותר בפיקוח הממלכתי (7.1% לעומת 5.4%). לעומת זאת, מדווחים בפיקוח הממלכתי דתי יותר על הצצה בשירותים – 6.5% לעומת 4.6% בממלכתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי

בכל אחת מההתנהגויות הקשורות להטרדה מינית הייתה שכיחות הדיווח גבוהה יותר בקרב התלמידים הבדואים. ההבדל הבולט יותר התייחס להפעלת לחץ חברתי ואיומים שמטרתם להשיג היענות לדרישות בתחום המיני – 8.1% לעומת 3.6% בקרב תלמידים לא-יהודים שאינם בדואים. התלמידים הבדואים גם מדווחים באופן ניכר יותר על ניסיון להפשיט אותם (6.0% לעומת 3.6%), ועל ניסיונות לנשקם ללא הסכמתם (12.0% לעומת 7.5%).

השוואות בין בנים לבנות בתוך כל אחת מהקבוצות (לוח 2. ב. 2)

הסקר הארצי הקודם, מחקרים אחרים וממצאי הסקר הנוכחי מצביעים על כך שדפוס ההטרדה המינית שונים בין בנים לבנות. אנו שאלנו האם ההבדלים בין בנים לבנות זהים בקבוצות השונות, או אולי יש הבדלים בפערים בין בנים לבנות בקבוצות השונות. בהשוואה בין המיגזר היהודי למיגזר הלא-יהודי התקבלה תמונה ברורה – הפערים בין בנים לבנות במיגזר הלא-יהודי הם גדולים בהרבה מאלו שבמיגזר היהודי. בעוד שהבנים במיגזר הלא-יהודי מדווחים באופן עקבי למדי על יותר קורבנות להטרדה מינית מאשר הבנים במיגזר היהודי, הרי הבנות במיגזר הלא-יהודי מדווחות בדרך כלל על קורבנות קטנה יותר מאשר התלמידות היהודיות. דוגמאות בולטות: 9.2% מהבנים היהודים ו- 11.2% מהבנות דיווחו שישלחו אליהם ידיים, לעומת 12.1% מהבנים במיגזר הלא-יהודי, ורק 2.8% מהבנות במיגזר זה; 6.3% מהבנים היהודים דיווחו על כך שהציצו להם בשירותים לעומת 3.2% מהבנות (בערך פי שתיים). לעומת זאת, 10.4% מהבנים הלא-יהודים דיווחו על הצצה בשירותים לעומת 2.1% מהבנות (בערך פי חמישה). רק בתחום של ניסיונות להפשיט ללא הסכמה הפער בין הבנים לבנות במיגזר היהודי הוא גדול יותר מזה שבמיגזר הלא-יהודי, פער הנובע מהשיעור הגבוה במיוחד של בנים יהודים המדווחים על

התופעה (11.0% מהבנים היהודים לעומת 1.6% מהבנות, ו- 5.6% מהבנים הלא-יהודים בהשוואה ל- 1.2% מהבנות).

בהשוואה של הפערים בין דיווחי הבנים לאלו של הבנות בין הפיקוח הממלכתי לפיקוח הממלכתי דתי נמצאו מספר קטן של הבדלים בולטים. בפיקוח הממלכתי מדווחות הבנות יותר מהבנים על כך שישלחו לעברן ידיים ללא הסכמה (12.5% לעומת 9.0% בקרב הבנים). מגמה זו מתהפכת בפיקוח הממלכתי דתי – רק 6.6% מהבנות מדווחות על כך בהשוואה ל- 9.7% מהבנים. ניתן גם לראות שההבדל בין הבנים לבנות בתחום של ניסיונות להפשיט מבגדים הוא גדול יותר בפיקוח הממלכתי – 12.3% מהבנים בפיקוח הממלכתי לעומת 1.5% מהבנות, ורק 8.9% מהבנים בפיקוח הממלכתי דתי לעומת 1.7% מהבנות.

באופן כללי, בקרב התלמידים הבדואים הפער בין בנים לבנות בדיווחים על הטרדה מינית גדול מזה שבקרב כלל התלמידים במיגזר הלא-יהודי שאינם בדואים. פער זה נובע בדרך כלל משיעורי דיווח גדולים במידה ניכרת של הבנים הבדואים בהשוואה לעמיתיהם הלא-יהודים. דוגמאות בולטות: 10.3% מהבנים הלא-יהודים (שאינם בדואים) מדווחים שניסו לנשק אותם ללא רצונם לעומת 19.5% מהבנים הבדואים (הפער בין הבנות הוא קטן בהרבה – 3.8% לעומת 3.2%). כמו כן, 5.4% מהבנים הלא-יהודים מדווחים שניסו להוריד להם בגדים (או הורידו להם) לעומת 10.2% מהבנים הבדואים (שוב, הפער בין הבנות הוא קטן בהרבה – 3.8% לעומת 3.2% בקרב הבנות הבדואיות). רק בתחום של ניסיונות נגיעה מיניים הכיוון שונה – הפער בין הבנים הלא-יהודים לבדואים הוא קטן יחסית (12.1% לעומת 13.0% בקרב הבדואים) בהשוואה לפער מעט יותר ניכר בין הבנות (4.2% בקרב הבנות הבדואיות לעומת 2.7% אצל הבנות הלא-יהודיות באופן כללי).

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב

בהשוואה בין הממצאים הנוגעים להטרדה מינית בחטיבות הביניים בשנת תשנ"ט ותשס"ב נראית מגמה ברורה ועקבית של ירידה בדיווחים (לוח 2. ב. 3). הירידות היותר בולטות היו בכל הנוגע ל- ניסיונות לנשק תלמיד בניגוד לרצונו (מ- 10.1% ל- 6.3%), ניסיונות להפשיט תלמיד בניגוד לרצונו (מ- 9.1% ל- 6.0%) וניסיונות לגעת בתלמיד בצורה מינית, 'לשלוח ידיים', בניגוד לרצונו (מ- 12.6% ל- 9.6% בתשס"ב). עוצמת השינויים בקרב הבנים והבנות היא דומה למדי (לוח 2. ב. 4). גם בהשוואה בין יהודים ללא-יהודים נראה שכיוון ועוצמת השינויים בתחום זה דומה למדי (לוח 2. ב. 5).

הן בפיקוח הממלכתי והן בפיקוח הממלכתי דתי חלו ירידות בכל התחומים של הטרדה מינית (לוח 2. ב. 6). עם זאת, נראה שהשינויים שחלו בפיקוח הממלכתי דתי בתחום זה הם קצת יותר בולטים מאלו שבפיקוח הממלכתי דתי. למשל, בדיווחים על ניסיונות ל'התחילי' מבחינה מינית תוך השמעת הערות מיניות לא רצויות יש ירידה בפיקוח הממלכתי (מ- 10.1% ל- 8.8%) וירידה יותר בולטת בפיקוח הממלכתי דתי (מ- 9.7% ל- 5.0%). כמו כן, בעוד שבפיקוח הממלכתי הייתה ירידה קלה בדיווחים על הפצת שמועות בנושא המיני (מ- 8.1% ל- 7.1%), הייתה ירידה גדולה יותר בפיקוח הממלכתי דתי: מ- 10.4% בתשנ"ט ל- 5.4% בתשס"ב.

ג. אלימות מצד צוות בית הספר כלפי תלמידים

שיעור לא קטן של תלמידים בחטיבות הביניים מדווחים על אלימות כלפיהם מצד אנשי צוות בית הספר. בלוחות 2. ג. 1 עד ג. 4 נציג את התפלגות תשובות התלמידים לגבי אלימות מצד צוות בית הספר. אחד מכל ארבעה תלמידים (26.2%) מדווח שמישהו מאנשי צוות בית הספר לעג לו, העליב או השפיל אותו בחודש האחרון. שיעור גבוה אמר שאיש צוות 'קרא לו בשמות לא יפים' (18.0%) ו- 12.4% אמרו שאיש צוות קילל אותם, אולם רק 6.6% אמרו שאיש צוות העליב את משפחתם. אלימות פיזית נפוצה מעט פחות, אך היא בהחלט בשיעורים לא מבוטלים - 14.0% ציינו שצבטו אותם, 13.6% שתפסו ודחפו אותם בכוונה, 10.3% שסטרו להם ו- 8.6% דיווחו על קבלת בעיטה או אגרוף. שיעור התלמידים שדיווח על הטרדה מינית מצד חברי צוות היה נמוך מחמישה אחוז: 4.5% מהתלמידים ציינו שמישהו מאנשי הצוות העיר להם הערות עם כוונות מיניות, 4.0% שמישהו ניסה להתחיל איתם בצורה מינית, ו- 3.0% אמרו שאיש צוות 'שלח ידיים'.

בנים לעומת בנות

בדרך כלל, שיעור הדיווח של בנים על אלימות צוות בית הספר כלפיהם הוא באופן משמעותי גדול מזה של הבנות (לוח 2. ג. 2). התחום היחיד שבו הפער בין שני המינים הוא קטן מאוד הוא לעג, עלבון והשפלה: נמצאו 26.4% מהבנים שדיווחו על התנהגות כזו מצד צוות בית הספר לעומת 25.2% מהבנות. פערים קטנים נמצאו בתחום המיני שבו הבנים מדווחים על מעט יותר הטרדות מיניות מהבנות - 4.4% מהבנים מציינים שניסו להתחיל אתם לעומת 3.3% מהבנות, ו- 3.5% מהבנים דיווחו ששלחו אליהם ידיים בהשוואה ל- 2.3% מהבנות. ההבדלים הבולטים נגעו לקבלת בעיטה או אגרוף (13.1% בקרב הבנים לעומת 2.9% בקרב הבנות), קבלת סטירה (15.5% לעומת 3.6% מהבנות) ודחיפה (19.1% לעומת 6.1% מהבנות).

השוואה לפי דרגות כיתה

קשה להבחין במגמה ברורה של אלימות צוות כשמדובר בהשוואה בין הכיתות (לוח 2. ג. 2). בכל התחומים הפערים בין הכיתות אינם גדולים.

מיגזר יהודי לעומת מיגזר לא-יהודי

בכל הדיווחים על אלימות צוות היה שיעור הדיווח במיגזר הלא-יהודי גבוה במידה ניכרת מאלו שבמיגזר היהודי; הפער הגיע עד לכדי פי שבעה (לוח 2. ג. 2). ההבדלים הבולטים הם באשר לקבלת סטירה מאיש צוות (31.2% לעומת 4.5% במיגזר היהודי), וקבלת אגרוף או בעיטה (25.6% לעומת 3.9%). דיווחי התלמידים בחטיבות הביניים במיגזר הלא-יהודי לגבי אלימות פיזית של צוות בית הספר כלפיהם גבוהים בדרך כלל פי שלושה וארבעה מאשר אלה של התלמידים במיגזר היהודי. כשלושים אחוז מתלמידי המיגזר הלא-יהודי מדווחים על כך שאיש צוות נתן להם סטירה (31.2%) או צבט אותם (29.2%) לעומת 9.9% מהתלמידים היהודים המדווחים שצבטו אותם ו- 4.5% שנתנו להם סטירה. כמו כן, כרבע (25.6%) מהתלמידים במיגזר הלא-יהודי בחטיבות הביניים מדווחים שאיש צוות נתן להם בעיטה או אגרוף, לעומת פחות מארבעה אחוז (3.9%) בקרב התלמידים היהודים.

יש פער בולט בין הדיווחים על הטרדות מיניות מצד הצוות במיגזר הלא-יהודי לעומת היהודי. וכך, בעוד ש 2.9% מהתלמידים היהודים דיווחו על הערות מיניות מצד הצוות היה שיעור

הדיווח אצל תלמידים לא-יהודים 10.1%, ועל ניסיון להתחיל באופן מיני דיווחו 8.8% מהתלמידים הלא-יהודים לעומת 2.7% מהתלמידים היהודים. הפערים בשיעורי הדיווח על נגיעה או ניסיון לנגיעה מינית היו קטנים יותר - 2.8% במיגזר היהודי ו- 3.7% במיגזר הלא-יהודי.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי

יש הבדלים בין דיווחי התלמידים בפיקוח הממלכתי (יהודי) לבין הממלכתי דתי (לוח 2. ג. 2). בפיקוח הממלכתי דתי יש יותר דיווחים על פגיעות פיזיות בתלמידים. למשל, בפיקוח הממלכתי דתי דיווחו 14.2% שצבטו אותם ו- 6.0% שסטרו להם, לעומת 8.1% ו- 3.9% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי. בפיקוח הממלכתי היו מעט יותר דיווחים על הטרדה מינית מצד הצוות - 2.9% דיווחו שניסו להתחיל אתם בצורה מינית (לעומת 2.1%) ו- 3.1% שהעירו להם הערות מיניות (בהשוואה ל- 2.6% בפיקוח הממלכתי דתי).

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי

בהשוואה בין התלמידים הלא-יהודים לבין הבדואים נמצא שהתלמידים הלא-יהודים מדווחים על יותר אלימות פיזית וקללות ופחות הטרדה מינית מצד אנשי צוות (לוח 2. ג. 2). בעוד ש - 31.7% מהתלמידים הלא-יהודים (שאינם בדואים) מדווחים על קבלת סטירה ממורה, היה השיעור בקרב התלמידים הבדואים 23.3%, 25.7% דיווחו על קללות לעומת 19.2% בקרב הבדואים, ו- 24.3% מדווחים על דחיפה לעומת 19.2% מהתלמידים הבדואים. לעומת זאת, 9.0% מהתלמידים הבדואים מדווחים שאיש צוות 'שלח ידיים', לעומת 3.4% מהתלמידים הלא-יהודים האחרים, ו- 12.2% מהבדואים מדווחים שאיש צוות ניסה להתחיל אתם מינית, לעומת 8.6% מתלמידים לא-יהודים אחרים.

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב

בשנת תשס"ב מדווחים התלמידים על עלייה מסויימת בפגיעות פיזיות מצד הצוות ועל ירידה בפגיעות המיניות (לוח 2. ג. 4). יש עלייה מ - 10.9% ל - 13.6% בדיווחים על תפיסות ודחיפות בכוונה, ועלייה ניכרת בדיווח על אגרוף ובעיטה - מ - 4.8% ל - 8.6%. יש ירידה מסויימת בדיווחים (הנדירים יחסית) על הטרדה מינית - שיעור הניסיונות לנגיעות מיניות ירד באחוז - מ - 4.0% ל - 3.0%, ושיעור הניסיונות להתחיל בצורה מינית ירד מ - 4.4% ל - 4.0%. לפי לוח 2. ג. 5, אצל הבנים חלה עלייה ניכרת למדי בדיווחים על פגיעה באגרוף או בעיטה (מ - 8.2% ל - 13.1%) ועלייה קטנה בתפיסות ודחיפות (מ - 17.1% ל - 19.1%). הירידות היותר בולטות היו בניסיונות להתחיל מינית עם הבנים (מ - 6.9% ל - 4.4%), בניסיונות לגעת בצורה מינית (מ - 5.6% ל - 3.5%), ובקללות מצד אנשי הצוות (מ - 18.7% ל - 16.2%). גם אצל הבנות חלו עליות בדיווחים על פגיעה באגרוף או בעיטה (מ - 1.5% ל - 2.9%) ותפיסות ודחיפות (מ - 4.9% ל - 6.1%).

כאשר משווים בין המיגזר הלא-יהודי למיגזר היהודי נראה שבקרב התלמידים היהודים חלו ירידות בשיעור הדיווחים על אלימות צוות יותר מאשר בקרב התלמידים הלא-יהודיים - מתוך שבע ההתנהגויות בתחום זה חלה ירידה בשכיחות של אלימות צוות בחמש התנהגויות בקרב היהודים ורק בשתי התנהגויות במיגזר הלא-יהודי (לוח 2. ג. 6). בשני המיגזרים הייתה עלייה

ניכרת בדיווחים על אגרוף ובעיטה (מ - 2.6% ל - 3.9% אצל היהודים ומ - 12.5% ל - 25.6% בקרב התלמידים הלא-יהודים). יש גם עלייה ניכרת בדחיפות של אנשי צוות בשני המגזרים (מ - 9.4% ל - 10.8% במיגזר היהודי ומ - 16.2% ל - 24.0% במיגזר הלא-יהודי). במיגזר הלא-יהודי הייתה ירידה ניכרת בדיווח על איש צוות שניסה להתחיל עם התלמיד (מ - 6.7% ל - 3.7%). בהשוואה בין הפיקוח הממלכתי לפיקוח הממלכתי דתי בין השנים תשנ"ט ותשס"ב נראה שיש נטייה ברורה לירידה בולטת יותר באלימות צוות בקרב התלמידים מהממלכתי דתי בכל אחת מההתנהגויות שנבדקו (לוח 2. ג. 7). הדוגמה הבולטת היא תחום ההערות המיניות - בעוד שבשנת תשנ"ט דיווחו התלמידים בפיקוח הממלכתי דתי יותר על תופעה זו (4.2% לעומת 3.7%) המגמה הפוכה בשנת תשס"ב - 3.1% בממלכתי ו - 2.6% בממלכתי דתי.

ד. הטרדה, הצקה או בריונות (Bullying)

בסקר שנערך בשנת תשס"ב הצגנו בפני התלמידים שאלות על קורבנות לבריונות, הטרדה והצקה מצד תלמידים אחרים. השאלה הוצגה בדרך הדומה למחקרים אחרים על Bullying, כולל בסקרים שנערכו בישראל על ידי הראל ועמיתיו (הראל, קני ורהב, 1997; הראל, אלנבוגן-פרנקוביץ, מולכו, אבו-עסבה וג'ק חביב, 2002). אנו בחנו את הסוגייה משתי זוויות - מה הייתה השכיחות שבה היה התלמיד קורבן להתנהגויות אלו וגם עד כמה הוא עצמו הטרד אחרים, הציק להם והתנהג אליהם בבריונות במהלך שנת הלימודים כולה.

לוח 2. ד. 1 מציג את הדיווחים על קורבנות. בסך הכל דיווחו 56.3% שלא היו קורבן להתנהגויות אלו כלל בשנת הלימודים, 26.2% אמרו שהיו קורבן פעם אחת או פעמיים, 10.9% אמרו 'מדי פעם', 2.5% אמרו בערך פעם בשבוע, ו- 4.2% אמרו שהיו קורבן לבריונות, הצקה והטרדה מספר פעמים בשבוע.

בנות מדווחות על פחות קורבנות מאשר בנים. בקרב הבנות 68.3% אמרו שלא היו קורבן אף פעם, לעומת 46.2% בקרב הבנים, 29.7% אמרו פעם או פעמיים (לעומת 21.9% מהבנים) ו- 9.7% אמרו שהיו קורבנות לעתים יותר תכופות (לעומת 24.1% מהבנים). בהשוואה לפי דרגות כיתה ניתן לראות נטייה מסויימת לירידה בקורבנות עם העלייה בגיל - 19.4% מתלמידי כיתות ז' מדווחים על קורבנות יותר מפעם-פעמיים, לעומת 17.9% מתלמידי כיתה ח' ו- 15.1% מתלמידי כיתות ט'.

בקרב תלמידים לא-יהודים יש מספר רב יותר של תלמידים שלא היו קורבן להתנהגויות אלו אף לא פעם אחת (60.5% לעומת 55.1% בקרב התלמידים היהודים). עם זאת, שיעור התלמידים המדווחים על שכיחות גבוהה יותר של קורבנות הוא גבוה יותר בקרב התלמידים הלא-יהודים - 22.9% מדווחים על קורבנות יותר מפעם-פעמיים לעומת 16.1% בקרב התלמידים היהודים. תלמידי בתי הספר הממלכתיים מדווחים על פחות קורבנות מאשר תלמידי הממלכתי דתי - 57.1% מתוכם לא היו קורבנות אף פעם (לעומת 50.3% מתלמידי הממלכתי דתי), ו- 14.1% דיווחו על קורבנות של יותר מפעם-פעמיים בשנת הלימודים בהשוואה ל - 21.1% מתלמידי הממלכתי דתי. הדימיון בין התלמידים בפיקוח הלא-יהודי לבין קבוצת התלמידים הבדואים בתוכה היה גבוה, וההבדלים קטנים מאוד.

במקביל לשאלה על קורבנות להתנהגויות bullying הצגנו שאלה על הפעלת התנהגויות כאלו כלפי אחרים (לוח 2. ד. 3). בסך הכל דיווחו 63.2% שלא הפעילו התנהגויות אלו כלל בשנת

הלימודים, 24.1% אמרו שעשו זאת פעם אחת או פעמיים, 7.4% אמרו 'מדי פעם', 1.6% אמרו בערך פעם בשבוע, ו- 3.8% אמרו שהפעילו בריונות, הצקה והטרדה מספר פעמים בשבוע. בנות מדווחות על הפעלת בריונות פחות מאשר בנים. בקרב הבנות 82.0% אמרו שלא עשו זאת אף פעם, לעומת 48.7% בקרב הבנים, 13.0% אמרו פעם או פעמיים (לעומת 32.9% מהבנים) ורק 5.0% אמרו שהפעילו התנהגויות כאלו לעתים יותר תכופות (לעומת 18.4% מהבנים). אין דפוס ברור של הבדלים בין דרגות הכיתה.

בקרב תלמידים לא-יהודים יש מספר רב יותר של תלמידים שאמרו שלא הפעילו בריונות אף לא פעם אחת (70.2% לעומת 61.3% בקרב התלמידים היהודים). יש דמיון ניכר בשיעור התלמידים המדווחים על הפעלת בריונות ברמה של עד פעם-פעמיים בלבד בשנה האחרונה – 87.7% מהתלמידים היהודים ו- 85.7% מהתלמידים הלא-יהודים. ההבדלים בין תלמידי החינוך הממלכתי לאלו בממלכתי דתי אינם גדולים – 56.1% מהתלמידים בממלכתי דתי מציינים שאף פעם לא הפעילו הטרדה, הצקה ובריונות לעומת 63.4% בממלכתי, ו- 14.2% מהממלכתי דתי מדווחים על יותר מפעם-פעמיים לעומת שיעור דומה בממלכתי – 11.6%. הדמיון בין התלמידים בפיקוח הלא-יהודי לבין קבוצת התלמידים הבדואים בתוכה היה גבוה אף יותר, וההבדלים קטנים מאוד.

ה. דיווח על אלימות שהתלמיד עצמו ביצע כלפי אחרים

נוסף לשאלה על בריונות, הטרדה והצקה שהתלמיד הפעיל כלפי אחרים, הצגנו שורה של שאלות באשר למעורבות התלמיד בהפעלת התנהגות אלימה. לפי לוח 2. ה. 1, ההתנהגות השכיחה ביותר המדווחת על ידי התלמידים היא קללות ועלבונות שהפנו כלפי תלמידים אחרים – 56.2%. גם הכאת ילדים אחרים ("הרבצת מכות") ואיומים במכות שכיחים בדיווחי התלמידים – 26.0% ו- 23.8%. הדיווחים הפחות שכיחים היו קשורים לאלימות שהופנתה כלפי מורים – 13.1% קיללו מורה לפחות פעם אחת, 3.1% איימו על מורים ו- 2.3% דיווחו שנתנו מכה או נשיכה למורה, או זרקו עליו כסא. יש לציין ש- 14.1% מהתלמידים דיווחו ששלחו אותם לפחות פעם אחת למנהל עקב מעורבות באלימות ו- 7.6% אמרו שהזמינו את הוריהם עקב מעורבות שלהם בקטטה.

בנים לעומת בנות (לוח 2. ה. 2)

יש הבדלים בולטים מאוד בין דיווחי הבנים לדיווחי הבנות בכל הקשור להפעלת אלימות כלפי אחרים. ההבדלים הבולטים הם בכל הקשור להפנייה למנהל עקב מעורבות באלימות והזמנת ההורים: 2.9% מהבנות נשלחו למנהל לעומת 22.3% מהבנים, הורי 1.7% מהבנות הוזמנו לבית הספר עקב מעורבות באלימות לעומת 11.8% מהבנים. הבנות גם מדווחות על שיעור נמוך ביותר של הערות מיניות שהפנו לתלמידים אחרים (1.1%) לעומת הבנים – 8.2%. ההבדלים הקטנים ביותר ביחס שבין דיווחי הבנים והבנות קשורים להתנהגויות מילוליות – 63.6% מהבנים מדווחים על עלבונות וקללות שהפנו כלפי תלמיד אחר בהשוואה ל- 45.7% מהבנות, ו- 15.6% מהבנים מדווחים שהם קיללו או העליבו מורה לעומת 9.4% מהבנות.

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 2. ה. 3)

בסקירה של דיווחי התלמידים לפי דרגות כיתה התמונה היא מעורבת וקשה למצוא בה עקביות. ניתן לומר עם זאת, שיש נטייה לדיווח רב יותר על הפעלת אלימות בקרב התלמידים בכיתות הגבוהות יותר, בעיקר כלפי המורים. למשל, 17.1% מתלמידי כיתות ט' מדווחים על כך שקיללו או העליבו מורה, לעומת 12.3% מתלמידי כיתות ח' ו- 10.4% מתלמידי ז'. כמו כן, 3.5% מתלמידי כיתות ט' מדווחים שנתנו נשיכה או מכה למורה לעומת 1.9% מתלמידי כיתות ח' ו- 1.6% מתלמידי כיתות ז'. דפוס דומה נראה גם בכל הקשור לאיומים על מורים (ירידה מ- 4.3% בכיתה ט' ל- 2.4% בכיתה ז').

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 2. ה. 4)

יש הבדל ברור בדיווח של התלמידים משני המיגזרים בכל הקשור להתנהגויות אלימות שלהם. התלמידים היהודים מדווחים על הרבה יותר קללות ועלבונות שהם מפנים כלפי תלמידים אחרים מאשר התלמידים הלא-יהודים – רק 36.1% אמרו שלא עשו זאת כלל, לעומת כמעט שיעור כפול בקרב התלמידים הלא-יהודים – 71.6%. התלמידים הלא-יהודים מדווחים על הרבה יותר אלימות כלפי מורים: 7.8% אמרו שאיימו על מורה לעומת 1.8% בקרב התלמידים היהודים, ו- 4.4% נתנו מכה או נשיכה או זרקו אבן/כיסא על מורה לעומת 1.7% בין התלמידים היהודים. כמו כן, שיעור רב יותר מהתלמידים הלא-יהודים מדווחים על זריקת אבן או כסא על תלמיד אחר (15.3% לעומת 6.6%).

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 2. ה. 5)

יש הבדלים לא גדולים בין דיווחי התלמידים בממלכתי והממלכתי דתי. ההבדלים היותר בולטים הם דיווחים רבים יותר בפיקוח הממלכתי דתי על אלימות פיזית שהפנו התלמידים כלפי אחרים. כעשרה אחוז (9.6%) מתלמידי הממלכתי דתי לעומת 5.4% מהממלכתי מדווחים שזרקו אבן או כיסא על ילד אחר, ושליש (33.1%) מדווחים שהרביצו מכות לתלמיד אחר לעומת 21.2% בפיקוח הממלכתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 2. ה. 6)

בחלק ניכר מההתנהגויות שדווחו על ידי התלמידים במיגזר הלא-יהודי, השכיחות הגבוהה יותר הייתה בקרב התלמידים הבדואים. פער זה בולט בדיווח על מתן מכה, נשיכה או זריקת כסא על מורה (12.3% לעומת 3.9%), ועל אימום כלפי מורה (13.1% לעומת 7.4% בקרב התלמידים האחרים הלא-יהודים). יש לציין גם את השכיחות הגבוהה יחסית של דיווחים על הערות מיניות שהופנו לתלמידים אחרים – 12.5% לעומת 6.6%.

במספר התנהגויות יש שכיחות נמוכה יותר של התנהגויות אלימות בקרב התלמידים הבדואים. ההתנהגויות הבולטות הן – אימום על תלמידים אחרים (20.7% לעומת 28.5%), מתן מכות לתלמיד אחר (22.7% לעומת 31.3%), ועלבונות וקללות כלפי תלמידים אחרים (20.1% בקרב התלמידים הבדואים לעומת 29.0% מהתלמידים הלא-יהודים האחרים).

ו. הבאת כלי נשק לבית הספר

אחד מכל עשרים תלמידים (4.9%) בחטיבות הביניים אמר שבמהלך החודש האחרון הוא הביא לבית הספר כלי נשק כלשהו למטרות של הגנה או התקפה. התלמידים נשאלו באופן ספציפי לגבי סוגי הנשק השונים שהביאו לבית הספר. התפלגות התשובות שלהם מוצגת בלוח 2. ו. 1. ניתן לראות כי הנשק השכיח הוא נשק קר - 4.6% ועל הבאת נשק חם דיווחו 1.5%. הבנים מביאים לבית הספר יותר אקדחים (2.3% לעומת 0.4% בקרב הבנות) ויותר סכינים (6.6% לעומת 1.6%). בהשוואה בין הכיתות ישנה מגמה מעורבת ולא עקבית בדיווח התלמידים על הבאת כלי נשק לביה"ס.

התלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים על מעט יותר מהתלמידים במיגזר היהודי על הבאת נשק חם (1.7% לעומת 1.4%) ועל הבאת סכינים (5.7% לעומת 4.3% במיגזר היהודי). תלמידי הממלכתי מדווחים על הבאת יותר נשק חם מאשר תלמידי הממלכתי דתי (1.7% לעומת 0.8%) ועל שכיחות נמוכה יותר של הבאת סכינים - 4.7% לעומת 4.2%. השכיחות של הבאת נשק בקרב התלמידים הבודואיים היא גבוהה בהרבה מזו שבקרב התלמידים הלא-יהודים האחרים - 4.4% לעומת 1.5%, שכיחות הבאת סכינים היא מעט נמוכה יותר - 5.2% לעומת 5.7%. ערכנו השוואה בין שנת תשנ"ט לתשס"ב בכל הקשור לדיווחים על הבאת נשק חם וקר לבית הספר (לוח 2. ו. 2). ניתן לראות שיש ירידה עקבית בקבוצות השונות בהבאת נשק לבית הספר (מלבד עליה קטנה בפיקוח הממלכתי בהבאת סכין - מ- 3.9% ל- 4.2%). הירידה הבולטת הייתה בדיווחים על הבאת נשק חם לבית הספר שדווחה במיגזר הלא-יהודי - מ- 5.0% ל- 1.7% בתשס"ב. גם בהבאת נשק קר הייתה ירידה בולטת במיגזר הלא-יהודי (מ- 8.7% ל- 5.7%), וגם בפיקוח הממלכתי דתי מ- 7.6% ל- 4.7%.

ז. היעדרות מלימודים בגלל פחד מאלימות

שיעור התלמידים בחטיבות הביניים שנעדרו בחודש שקדם לעריכת הסקר לפחות יום אחד מבית הספר כי פחדו שמישהו יפגע בהם בבית הספר או בדרך אליו הוא 3.6%. לוח 2. ז. 1 מציג את התפלגות התשובות לשאלה זו בקבוצות השונות. שיעור הדיווח אצל הבנים גבוה מזה זה של הבנות (4.4% בקרב הבנים לעומת 2.9% בקרב הבנות). יש ירידה הדרגתית בשיעור ההיעדרויות עם העלייה בגיל: מ- 4.8% בכיתה ז' ל- 2.6% בכיתה ט'. לא היו הבדלים בין המיגזר היהודי ללא-יהודי, ובתוך בתי הספר היהודים לא היו הבדלים ניכרים בין תלמידים בפיקוח הממלכתי לאלו בפיקוח הממלכתי דתי. אולם, במיגזר הלא-יהודי היה הבדל ניכר בין התלמידים הבודואים לאחרים - שיעור התלמידים הבודואים שדיווחו שלא היו בבית ספר לפחות פעם אחת עקב פגיעה מצד תלמיד אחר היה קרוב לפי שלושה מזה שבקרב שאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי - 9.1% לעומת 3.3%. בדיקה נוספת (לוח 2. ז. 2) מעלה שבעוד ששיעור ההיעדרות של בנות בודואיות דומה לזה של בנות יהודיות (3.4%) היה השיעור בקרב הבנים הבודואים גבוה במידה ניכרת מכל שאר הקבוצות (14.0% לעומת 4.9% בכלל המיגזר הלא-יהודי).

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב (לוח 1. ז. 3).

בקרב כלל התלמידים יש ירידה ברורה בדיווח על היעדרות מבית הספר עקב פחד מ – 6.5%
ל – 3.6%. הירידה בולטת במיוחד במיגזר הלא-יהודי שבו הירידה הגדולה הייתה מ 9.5% ל –
3.7%.

ח. הערכת החומרה של בעיית האלימות בבית הספר

התלמידים נשאלו לגבי הערכתם עד כמה בעיית האלימות בבית הספר שלהם היא גדולה על
גבי סולם בן 5 דרגות (1= לא בעיה 2= בעיה קטנה 3= בעיה בינונית 4= בעיה גדולה 5= בעיה
גדולה מאוד). לוח 2. ח. 1 מציג את התפלגות התשובות עבור כל התלמידים. רבע מהתלמידים
חושבים שזוהי בעיה גדולה או גדולה מאוד ועוד 29.1% חושבים שהבעיה היא בינונית. בממוצע,
חושבים תלמידי חטיבות הביניים שהאלימות בבית הספר שלהם היא בעיה קטנה עד בינונית
בהיקפה (ממוצע = 2.70, ס"ת 1.29).

יש הבדלים ניכרים בין הקבוצות שנבדקו במחקר זה. הבנות מעריכות את הבעיה כקטנה
יותר – בעוד ש- 26.4% מהבנות חושבות שאין בעיה או הבעיה קטנה מאוד, חשבו כך רק 19.1%
מהבנים, ובעוד ש- 16.4% מהבנים חושבים שהבעיה גדולה מאוד, חשבו כך 10.2% מהבנות
(ממוצע הבנים 2.84 והבנות 2.56). יש נטייה מסויימת להערכת הבעיה קטנה יותר על ידי
תלמידים בכיתות הגבוהות יותר, ובעיקר על ידי תלמידי כיתות ט' (הממוצע שלהם היה 2.63
לעומת 2.73 ו- 2.75 בכיתות ח' וז', בהתאמה). בדיקה נוספת שערכנו מעלה שירידה זו בהערכות
היא עקבית ובולטת יותר בקרב הבנים: ירידה מ – 2.92, ל – 2.89, ול- 2.69 בכיתה ט'.

יש הבדלים בולטים בהערכות של התלמידים הלא-יהודים לעומת היהודים (לוח 2. ח. 2).
שיעור התלמידים במיגזר הלא-יהודי החושבים שבבית ספרם יש בעיה גדולה מאוד הוא 28.6%
לעומת רק 9.1% בקרב התלמידים היהודים (ממוצע 3.13 לעומת 2.59 אצל היהודים). הפערים בין
יהודים ללא-יהודים הם גדולים בהרבה בקרב הבנים בהשוואה לפערים בין הבנות – 2.69 בקרב
הבנים היהודים לעומת 3.35 בקרב הבנים הלא-יהודים ו – 2.49 לעומת 2.83 בקרב הבנות הלא-
יהודיות. בקרב התלמידים היהודים יש נטייה ברורה אצל תלמידי חטיבות הביניים בפיקוח
הממלכתי דתי לראות את הבעיה כקטנה יותר: 32.3% מהם חושבים שבבית הספר שלהם
הבעיה קטנה או לא קיימת בהשוואה ל – 17.9% בקרב התלמידים בחינוך הממלכתי היהודים
(הממוצע 2.37 לעומת 2.68 בפיקוח הממלכתי). בבדיקה נוספת שערכנו (וממצאה אינם מופיעים
בטבלה) ראינו שהפער נובע במידה רבה מההערכות נמוכות במיוחד של בנות בפיקוח הממלכתי
דתי שבבתי הספר שלהן חומרת בעיית האלימות היא נמוכה במיוחד: 32.5% חושבות שאין בעיה
או שהבעיה קטנה מאוד, ועוד 23.8% חושבות שהבעיה קטנה (ממוצע של 1.79).

במיגזר הלא-יהודי נוטים התלמידים הבדואים לראות את הבעיה כקטנה יותר – 32.7%
מהם מציינים שהבעיה קטנה או לא קיימת לעומת רק 20.0% בשאר תלמידי המיגזר הלא-יהודי
(ממוצעים של 2.82 ו- 3.15, בהתאמה). יש לציין שיש דמיון בין הערכות הבנות הבדואיות
להערכות של הבנות האחרות במיגזר הלא-יהודי (2.77 בהשוואה ל- 2.84), אך ההערכות של הבנים
הבדואים נמוכות במידה ניכרת מאלו של התלמידים הלא-יהודים האחרים (2.93 לעומת 3.37).

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב (לוח 2. ח. 3)

בקרב כלל התלמידים בחטיבות הביניים יש ירידה ברורה בהערכת חומרת בעיית האלימות מאז הסקר שנערך בשנת תשנ"ט. ירידה זו התרחשה בעיקר בקרב הבנות (ממוצע של 2.81 בשנת תשנ"ט ל- 2.56 בשנת תשס"ב) ובפיקוח הממלכתי (מ- 3.14 ל- 2.68). לעומת זאת, יש עלייה קלה מאוד בהערכת חומרת הבעיה בפיקוח הממלכתי דתי (מ- 2.23 ל- 2.37) ובמיגזר הלא-יהודי (מ- 2.93 ל- 3.13).

ט. הערכת התלמידים את רמת האלימות בבית הספר בהשוואה לשנה הקודמת

בסקר ביקשנו מהתלמידים להעריך את השינויים ברמת האלימות בבית הספר בהשוואה לשנה הקודמת - האם חלה עלייה, ירידה, או שהמצב יציב. השתמשנו בסולם - 1 = בשנה הנוכחית יש הרבה יותר אלימות, 2 = יש יותר אלימות, 3 = רמת האלימות דומה לזאת בשנה שעברה, 4 = יש פחות אלימות השנה, ו- 5 = יש הרבה פחות אלימות בשנה הנוכחית. מלוח 2. ט. 1 ניתן ללמוד שבאופן כללי יש נטייה ברורה המצביעה על כך שיש יותר תלמידים המזהים הפחתה ברמת אלימות מאשר תלמידים המעריכים שחלה עלייה ברמת האלימות מאז השנה הקודמת: 39.8% חשבו שרמת האלימות נמוכה יותר לעומת רק 27.3% שחשבו שהאלימות גדולה יותר בשנה הנוכחית. בהשוואות השונות שערכנו נראה שההערכה חיובית זו בולטת יותר אצל הבנות מאשר אצל הבנים (42.7% זיהו ירידה בחומרת האלימות לעומת 38.7% מהבנים). בהשוואה בין יהודים ללא-יהודים מתברר שהשונות במיגזר הלא-יהודי גדולה יותר - יש שם גם יותר תלמידים שחושבים שהאלימות השנה גבוהה בהרבה מהשנה הקודמת (21.6% לעומת 8.7% במיגזר היהודי) וגם יותר תלמידים המאמינים שהאלימות פחתה בהרבה (19.0% לעומת 13.1%). בפיקוח הממלכתי דתי יש קבוצה גדולה יחסית של תלמידים החשים שחלה ירידה גדולה באלימות בבית ספרם - 23.8% לעומת רק 9.0% בפיקוח הממלכתי. גם בקרב התלמידים הבדואים יש קבוצה גדולה יחסית החושבת שבבית ספרה חלה הפחתה רצינית באלימות (29.2% לעומת 18.3% מהתלמידים הלא-יהודים האחרים).

י. הערכת הטיפול של המנהל והמחנך באלימות

שאלנו את התלמידים איך הם מעריכים את הטיפול של המנהל והמחנך עם נושא האלימות. התשובות היו על הסולם: 1 = בצורה טובה מאוד; 2 = בצורה טובה; 3 = בצורה לא טובה; 4 = בצורה מאוד לא טובה. לוח 2. י. 1 מציג את התפלגות התשובות של הקבוצות השונות המתייחסות לתפקוד המנהל. באופן כללי, רוב התלמידים מעריכים את תפקוד המנהל בצורה טובה - 32.6% מעריכים שהמנהל מטפל בנושא בצורה טובה מאוד ועוד 40.2% אומרים שיש מטפל בצורה טובה. רק 11.7% מהתלמידים אומרים שלדעתם המנהל מטפל בנושא האלימות בצורה מאוד לא טובה.

ההערכות של הבנים הן פחות חיוביות משל הבנות - 31.0% חושבים שהמנהל מתפקד בצורה לא טובה לעומת רק 21.3% מהבנות. בהשוואה בין היהודים ללא-יהודים מתברר שבקרב התלמידים הלא-יהודים התגובות הן קיצוניות יותר משל היהודים - יותר תלמידים אומרים שהמנהל מתפקד בצורה טובה מאוד (43.2% לעומת 29.7% בקרב היהודים), ויותר תלמידים אומרים שהמנהל מתפקד בצורה מאוד לא טובה (17.9% לעומת 10.0%). גם בקרב הממלכתי דתי

יש יותר תלמידים שהערכות שלהן הן חיוביות במיוחד (42.5% לעומת 24.6% בממלכת). לא נמצאו הבדלים בולטים בין הבדואים לאחרים.

לוח 2. י. 2 מציג את ההערכות באשר לתפקוד המחנך. באופן כללי ההערכות אלו הן חיוביות יותר מאלו באשר למנהל. שלושה מתוך ארבעה תלמידים מעריכים את תפקוד המחנך באופן חיובי (77.8%). יש נטייה ברורה של ירידה בהערכת התפקוד של המחנך עם העלייה בגיל – בכיתה ז' 17.6% מעריכים את התפקוד כלא טוב, 23.5% בכיתה ח' ו- 26.0% מתלמידי כיתה ט'. ההערכות של התלמידים הבדואים הן השליליות ביותר – 30.2% חושבים שתפקוד המחנך אינו טוב.

יא. אקלים בית הספר – תחושת חוסר בטחון בבית הספר

הצגנו בפני התלמידים שאלות על אקלים בית הספר במספר תחומים הרלבנטים למחקר על האלימות. הסולם היה: 1 = מאוד לא מסכים עם ההיגד; 2 = לא מסכים; 3 = מסכים; ו- 4 = מסכים מאוד. שאלנו על תחושות חוסר הבטחון של התלמיד. באופן כללי ניתן לראות בלוח 2. יא. 1 שכאחד מתוך עשרה תלמידים מסכים עם ההיגדים המצביעים על תחושת חוסר בטחון בבית הספר, ושהוא מגדיר את בית הספר כמקום מסוכן עבורו (10.5%). החשש הוא מתלמידים אחרים שיפגעו בתלמיד ויתנו לו מכות (11.6% מסכימים עם ההיגד), שתלמידים אחרים יאיימו ויציקו (11.0%) וגם שתלמידים יפגעו בהם בדרך לבית הספר וממנו (9.5%).

בנים לעומת בנות (לוח 2. יא. 2)

שיעור הבנים המסכים עם ההיגד שבית הספר הוא מסוכן הוא גבוה מזה של הבנות – 12.5% לעומת 8.6%. הבנים חוששים יותר שיתנו להם מכות בבית הספר (12.6% לעומת 10.7%) והבנות חוששות יותר מאיומים והצקות (11.7% לעומת 10.7% מהבנים).

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 2. יא. 3)

יש נטייה מסויימת לתחושת חוסר בטחון גדולה יותר בגילים היותר צעירים. נטייה זו בולטת בכל הקשור לחשש מפגיעה ומכות של תלמידים אחרים – 14.6% מתלמידי כיתות ז' מסכימים שהם חוששים שתלמידים אחרים בבית הספר יפגעו בהם ויתנו להם מכות לעומת 10.3% בכיתות ח' ו- 9.4% בכיתות ט'.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 2. יא. 4)

שיעור התלמידים הלא-יהודים החושב שבית הספר שלו הוא מקום מסוכן הוא כמעט פי שלושה יותר גבוה משיעור התלמידים היהודים החושב כך – 21.8% לעומת 7.4% התלמידים הלא-יהודים חוששים מפגיעות בדרך לבית הספר וממנו במידה ניכרת יותר מהתלמידים היהודים – 15.7% לעומת 7.8%. הם גם חוששים יותר ממכות בבית הספר (14.2% לעומת 10.8%).

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 2. יא. 5)

אין הבדלים ניכרים בין תלמידי הפיקוח הממלכתי והממלכתי דתי. ניתן לציין שהתלמידים בפיקוח הממלכתי דתי נוטים להסכים מעט יותר עם היגדים המציינים חשש מפגיעה הן בבית הספר (12.8% לעומת 10.1%) והן בדרך אליו או ממנו (9.3% לעומת 7.1% בפיקוח הממלכתי).

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 2. יא. 6)

אין הבדלים ניכרים בין תלמידים בדואים לתלמידים לא-יהודים אחרים בכל הקשור לחוסר בטחון בבית הספר.

יב. אקלים בית הספר – מדיניות בית הספר בתחום האלימות

הצגנו בפני התלמידים שורה של היגדים המתייחסים לדרכים שבהם בית הספר מתייחס לאלימות ופועל כדי למנוע אותה ולטפל בה. שיעור ההסכמה הגבוה ביותר היה עם ההיגד שהמחנכת עושה מאמץ רציני למנוע אלימות ולטפל בה – 76.2% (שיעור הגבוה במידה ניכרת מההסכמה שהמנהל מטפל באלימות בצורה רצינית (68.2%). שיעור ההסכמה הנמוך ביותר היה עם ההיגד שהתלמידים ממלאים תפקיד חשוב בטיפול בבעיות אלימות – 48.8%. גם להיגד המציין, שבית הספר עושה מאמצים לשתף את התלמידים בהחלטות חשובות, הייתה הסכמה נמוכה יחסית – 55.8%. הסכמה נמוכה יחסית הייתה גם עם ההיגדים המציינים שבהפסקה יש מורים בחצר המשגיחים שלא תהייה אלימות (54.9%), ושהמורים מצליחים לטפל היטב בתלמידים שעושים צרות – 57.8%. יחד עם זאת, הייתה הסכמה גבוהה עם ההיגד שכשהתלמיד מתלונן שמישהו פגע בו, המורים עוזרים לו – 71.6%. יש הסכמה ניכרת שהחוקים והכללים בנוגע לאלימות הם הוגנים (71.0%) וגם שהמנהל והמורים מטפלים באלימות בצורה הוגנת – 68.8%.

בנים לעומת בנות (לוח 2. יב. 2)

ההערכות של הבנים הן באופן עקבי פחות חיוביות מאלו של הבנות. הפערים בולטים במיוחד בכל האמור לתחושה שאם תלמיד מתלונן הרי המורים עוזרים לו – 81.1% מהבנות מסכימות עם ההיגד לעומת 65.4% מהבנים, ההערכה שהמורים מטפלים בנושא האלימות בהגינות אך בתקיפות – 76.5% לעומת 63.7% מהבנים, והתחושה שהכללים בנושא האלימות הם הוגנים – 77.6% מהבנות חשו כך לעומת 65.3% מהבנים. הפערים הקטנים יותר התייחסו להסכמה עם ההיגד שבהפסקה יש מורים שמשגיחים שלא תהייה אלימות (58.4% אצל הבנות לעומת 52.3% מהבנים), ועם ההערכה שהכללים בבית הספר בכל הנוגע להטרדה מינית הם ברורים וידועים (63.0% לעומת 56.3% בקרב הבנים).

לפי דרגות כיתה (לוח 2. יב. 3)

בהשוואה לפי דרגות כיתה לא ניתן לזהות מגמה עקבית.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 2. יב. 4)

בהשוואה בין המיגזרים ניתן לראות הבדלים לא מעטים בתחום זה, אם כי ההבדלים הם בכיוונים שונים. ההבדלים הבולטים הם שיעורי הסכמה בקרב התלמידים הלא-יהודיים גבוהים בהרבה מאצל יהודים עם ההיגד שבהפסקה יש מורים בחצר שמשגיחים שלא תהייה אלימות –

72.2% מסכימים אתו לעומת 50.2% בקרב התלמידים היהודים. ובדומה, 73.3% מהתלמידים הלא-יהודים מסכימים שכשיש מכות/קטטות יש מורים תורנים שמתערבים ומפסיקים אותן לעומת רק 55.8% מהתלמידים היהודים. לעומת זאת, בקרב התלמידים היהודים יש יותר נטייה להסכמה עם ההיגדים המצביעים על הוגנות החוקים והכללים בנוגע לאלימות (74.3% לעומת 58.5% מהתלמידים הלא-יהודים), ושמשתלם בבית ספרם להתנהג לפי החוקים והכללים (70.4% מהתלמידים היהודים לעומת 57.0%).

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 2. יב. 5)

לא נמצאו הבדלים ניכרים או עקביים בין תלמידי הפיקוח הממלכתי לממלכתי דתי. ההבדל היותר בולט הוא השיעור הרב יותר של תלמידים בפיקוח הממלכתי המציינים שבהפסקה יש מורים תורנים המשגיחים שלא תהייה אלימות (54.1% לעומת 40.3% בפיקוח הממלכתי דתי).

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 2. יב. 6)

יש נטייה ברורה ועקבית של התלמידים במיגזר הלא-יהודי להעריך את מדיניות הטיפול באלימות בצורה חיובית יותר משל התלמידים הבדואים שבמיגזר זה. ההבדל היותר בולט הוא בהיגד הטוען שכשתלמידים מטרידים בצורה מינית, המורים מתערבים להפסיק זאת – 71.9% מהתלמידים (הלא היהודים) הסכימו אתו לעומת רק 54.9% מהתלמידים הבדואים. כמו כן, הסכימו התלמידים הבדואים פחות מהאחרים, שבהפסקה יש מורים משגיחים (72.9% לעומת 59.7%), ושכשהם מתלוננים שפגעו בהם המורים עוזרים להם (70.7% לעומת 57.7%).

ג. אקלים בית הספר – תמיכת מורים בתלמידים

בסקר הצגנו שורה של שאלות הנוגעות להיבט של האקלים שעשוי להיות קשור לתחושות התלמידים בנושא האלימות והוא התמיכה שהתלמידים חשים מצד המורים. הסולם היה זהה לסולם של השאלות האחרות על אקלים בית הספר. בתחום זה ניתן לזהות שלושה היבטים שונים מבחינת שכיחותם (לוח 2. יג. 1). ראשית, יש הסכמה גדולה יחסית שהמחנכת מכבדת את התלמיד – 41.1% מסכימים עם ההיגד ועוד 40.6% תלמידים נוספים מסכימים מאוד עם היגד זה, 9.6% מאוד לא מסכימים עם ההיגד ועוד – 8.7% אינם מסכימים אתו. כמו כן, יש הסכמה רחבה יחסית שכשלתלמיד יש מקרה חירום או בעיה רצינית יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו (73.0% של הסכמה). יש הסכמה פחות גדולה עם ההיגדים המתייחסים לכך, שאפשר לבטוח ברוב המורים בבית הספר (66.6%), שלמבוגרים בבית הספר איכפת מהתלמידים (64.9%), ושלתלמיד יש יחסים קרובים וטובים עם המורים (63.3%). יש הסכמה קטנה בהרבה עם ההיגד המתייחס ליכולת לשתף את המחנכת בקשיים – פחות מ- 40% מהתלמידים (39.3%) מסכימים שכשרע ועצוב להם הם יכולים לדבר עם המחנכת, ועוד פחות מסכימים שכשיש להם בעיות עם חברים הם מרגישים נוח לדבר על כך עם המחנכת (35.5%).

בנים לעומת בנות (לוח 2. יג. 2)

יש נטייה ברורה, אך לא חזקה בעוצמתה לבנות לתאר את תמיכת המורים בצורה חיובית יותר. הפער הגדול יותר הוא הסכמה רבה יותר בקרב הבנות שכשלתלמיד יש מקרה חירום או בעיה רצינית יש מבוגר שמוכן לעזור לו – 79.8% לעומת 67.4% מהבנים.

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 2. יג. 3).

קשה למצוא קשר בין דרגת הכיתה של התלמיד והערכותיו באשר לתמיכת מורים.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 2. יג. 4)

יש הבדלים ניכרים בדפוסי התשובות של תלמידים יהודים לעומת התלמידים הלא-יהודים. ההבדלים היותר בולטים מתייחסים לתחושת התלמיד שהוא מרגיש נוח לדבר עם המחנכת כשיש לו בעיות ביחסים עם חברים (51.7% בקרב התלמידים הלא-יהודים לעומת רק 31.1% בקרב התלמידים היהודים) וכשעצוב לו או רע לו (49.2% לעומת 36.6%). בקרב התלמידים היהודים יש הסכמה גבוהה יותר שלמבוגרים בבית הספר איכפת מהתלמידים (68.0% לעומת 53.3%), שאפשר לסמוך ולבטוח על רוב המורים (68.4% לעומת 59.5%), ושהמחנכת מכבדת אותם (83.1% לעומת 76.4%).

פיקוח ממלכתי וממלכתי דתי (לוח 2. יג. 5)

יש נטייה עקבית, אך לא חזקה, להערכות חיוביות יותר בפיקוח הממלכתי דתי לעומת הממלכתי. הפער הגדול יותר, וגם הוא לא גדול, למידה שבה התלמיד מרגיש נוח לדבר עם המחנכת כשיש לו בעיות עם חברים (37.5% לעומת 28.4%).

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 2. יג. 6)

בכל ההיגדים המתייחסים לתמיכת מורים נוטים התלמידים הלא-יהודים להעריך את המצב באופן חיובי יותר מאשר עמיתיהם הבדואים. ההבדלים אינם גדולים. ההבדלים היותר בולטים, וגם הם אינם גדולים הם באשר לכך שהמחנכת מכבדת אותם (77.1% לעומת 65.5%), ולהיגד שכשלתלמיד יש מקרה חירום או בעיה רצינית יש מבוגר שמוכן לעזור (69.5% לעומת 58.3% בקרב התלמידים הבדואים).

חלק ג' - חטיבה עליונה

א. אלימות בין תלמידים

היבט זה של אלימות בבית הספר נבדק בכמה תחומים: אלימות פיזית בדרגות חומרה שונות, אלימות מילולית, איומים ועדות ראייה לגבי הימצאות כלי נשק בבית הספר. מעיון בלוח 3 . א. 1 המציג את הנתונים לגבי כלל התלמידים, ניתן לראות שהביטויים השכיחים ביותר של אלימות בין תלמידים בחטיבות העליונות הוא בתחום של אלימות מילולית: כ - 60.7% מדווחים שקיללו אותם לפחות פעם אחת בחודש האחרון (ובכללם 26.2% המדווחים על שלושה אירועים או יותר), ו - 48.3% מדווחים שבמרוצת החודש האחרון תלמיד אחר העליב, לעג או השפיל אותם. רק כעשרה אחוז (10.1%) מתלמידי החטיבות העליונות מדווחים על חרם שהופנה כלפיהם על ידי קבוצת תלמידים.

תופעות שכיחות נוספות הן: ראיית תלמיד בבית הספר עם סכין (44.8% ראו לפחות פעם אחת בחודש האחרון), קורבנות לתפיסה ודחיפה (33.3%), קבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד אחר (19.7%) ואיומים מצד תלמיד אחר שאיים שיפגע בתלמיד או ירביץ לו בבית הספר או לאחר הלימודים (16.5%). כמו כן, כשליש מהתלמידים (31.3%) מדווחים שגנבו מהם דברים אישיים או ציוד בבית הספר ו- 10.5% שמישהו השחית ופגע בדברים שלהם.

בתחום האלימות הפיזית היותר חמורה, מדווחים 7.0% מהתלמידים שהיו מעורבים בתיגרה וכתוצאה מכך נפצעו, 5.6% מספרים על איום בסכין שהפונה כלפיהם, 4.1% שמישהו חתך אותם בסכין או במכשיר חד בכוונה לפחות פעם אחת בחודש האחרון, 3.6% מדווחים שמישהו סחט מהם באיומים, 3.4% מדווחים על כך שקיבלו "מכות רצח", ו- 1.9% מהתלמידים מדווחים שהיו קורבן לאיום באקדח.

בנים לעומת בנות (לוח 3. א. 2)

הבנים מדווחים הרבה יותר על קורבנות לאלימות מאשר הבנות. הפערים בדיווח בולטים במיוחד בכל הקשור לקורבנות להתנהגויות פיזיות אלימות במיוחד: 11.2% מהבנים מדווחים שאיימו עליהם בסכין לעומת 0.7% מהבנות, 12.8% על פגיעה בתגרה לעומת 1.6% מהבנות, 6.4% מהבנים מדווחים שהיו קורבנות ל"מכות רצח" בהשוואה ל-0.8% מהבנות, ו- 7.5% מהבנים לעומת 1.0% מהבנות מדווחים שמישהו חתך אותם בסכין או במכשיר חד אחר. גם על איומים מדווחים הבנים יותר: 14.5% קיבלו איומים בדרך לבית הספר או ממנו לעומת 3.2% מהבנות, 27.2% מהבנים קיבלו איומים בבית הספר בהשוואה ל- 7.0% מהבנות, ו- 3.3% מהבנים מדווחים שאיימו עליהם באקדח לעומת רק 0.5% מהבנות. כמו כן, הבנים מדווחים על יותר קללות שהופנו אליהם - 72.1% מול 50.5% אצל הבנות. הדמיון בין דיווחי בנים לבנות גדול יותר בכל הקשור לקורבנות לעלבונות ול"חרם". רק בתחום הגנבות מדווחות הבנות על שיעור דומה של קורבנות (31.5% לעומת 31.1% בקרב הבנים).

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 3. א. 3)

יש נטייה ברורה של מעט יותר דיווחים על אלימות בקרב תלמידי כיתות י' בהשוואה לכיתות יא'. הבדל זה גדול יותר בחלק מההתנהגויות היותר קיצוניות – 2.3% מתלמידי י' מדווחים שאיימו עליהם באקדח לעומת 1.3% מתלמידי יא' ו- 4.1% מדווחים שקיבלו 'מכות רצח' לעומת 2.5% מתלמידי כיתות יא'. לעומת זאת, תלמידי יא' מדווחים יותר על ראיית תלמיד בבית הספר עם אקדח (3.9% לעומת 3.2% בכיתות י') ועל כך שמישהו חתך אותם בסכין (4.4% לעומת 3.8% בכיתות י').

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 3. א. 4)

התמונה בכל הקשור להשוואה בין המיגזרים היא מעורבת – יש תחומים שבהם שיעור הדיווח במיגזר הלא-יהודי הוא גבוה יותר מהיהודי ובאחרים התמונה היא הפוכה. ברוב התחומים הפערים אינם גדולים, עם זאת יש מספר התנהגויות הראויות להתייחסות מיוחדת. בתחום המילולי רגשי נמצא שבמיגזר היהודי התופעות של קללות ולעג ועלבונות שכיחות בהרבה (64.9% דיווחו על קללות ו-52.5% על עלבונות, לעומת 53.4% ו-41.0%, בהתאמה, במיגזר הלא-יהודי). לעומת זאת, התופעה של הטלת חרם חברתי שכיחה הרבה יותר במיגזר הלא-יהודי – 19.3% לעומת 4.9% אצל היהודים. בתחום האיומים נמצא שתלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים על יותר איומים שהופנו כלפיהם – 11.7% מדווחים שאיימו עליהם בדרך לבית הספר או ממנו בהשוואה ל- 6.7% בקרב התלמידים היהודים, 7.3% מדווחים שאיימו עליהם בסכין בהשוואה ל- 4.7%, ו- 2.5% מדווחים שאיימו עליהם באקדח לעומת 1.5% בקרב התלמידים היהודים.

פיקוח ממלכתי לעומת ממלכתי-דתי (לוח 3. א. 5)

לגבי רוב הדיווחים הייתה נטייה לדיווח רב יותר על קורבנות בקרב תלמידי החטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי. רוב ההבדלים לא היו גדולים. ההבדלים הבולטים יותר היו בכל הקשור לאלימות הקשורה לנשק בבית הספר: 3.8% מתלמידי החטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי מדווחים שראו תלמיד עם אקדח בבית הספר לעומת 1.1% בממלכתי דתי, 44.3% ראו תלמיד עם סכין לעומת 24.7% בממלכתי דתי, ו- 4.3% מדווחים שחתכו אותם בסכין בהשוואה ל- 2.1% בחטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי דתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 3. א. 6)

ההשוואה בתוך המיגזר הלא-יהודי בין בדואים לאחרים מראה שהתלמידים הבדואים מדווחים בדרך כלל על יותר קורבנות לאלימות מאשר התלמידים האחרים במיגזר הלא-יהודי. הממצא הבולט ביותר הוא דיווח על ראיית נשק חס בבית הספר – 13.8% מהתלמידים הבדואים בחטיבות העליונות מדווחים שראו תלמיד עם אקדח בבית הספר לעומת 3.8% מהתלמידים האחרים במיגזר הלא-יהודי. יש לציין שהם גם מדווחים יותר על כך שתלמיד איים עליהם באקדח – 3.8% לעומת 2.5% (לעומת זאת הם ראו מעט פחות סכינים בבית הספר – 49.0% לעומת 53.7%). כמו כן, 6.6% מדווחים שקיבלו 'מכות רצח' לעומת 3.2% מהאחרים, ושיעור דומה

מדווח על סחיטה באיומים בהשוואה ל-3.7% בקרב האחרים. יש לציין שתלמידים בדואים מדווחים על יותר מעורבות בסכסוכים על רקע של ריב בין משפחות (32.2% לעומת 17.1%). התלמידים הבדואים מדווחים בשיעור של פי אחת וחצי או יותר גם על ההתנהגויות הבאות – פגיעה והשחתה בציוד אישי (17.3% לעומת 10.8% בקרב שאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי), פגיעה בסכין (7.0% לעומת 4.5%), ופגיעה באבן או במקל (17.1% לעומת 11.4%). בקרב התלמידים הבדואים יש במידה ניכרת פחות דיווחים על דחיפות (23.0% לעומת 31.1%) ועל קללות (46.4% לעומת 53.5%).

השוואה לתשנ"ט

ברוב רובן של ההשוואות בין שנת תשנ"ט לשנת תשס"ב אנו מוצאים ירידה בדיווחים על קורבנות לאלימות מצד תלמידים אחרים בקרב תלמידי החטיבות העליונות (לוח 3. א. 10). שיעור התלמידים המדווחים שהיו קורבן לאיום באקדח ירד לכדי מחצית, מ-3.9% ל-1.8%. כמו כן ירדו השיעורים של הדיווחים על 'מכות רצח' (מ-5.4% ל-3.4%), סחיטות באיומים (מ-5.4% ל-3.7%), ראיית תלמיד בבית הספר עם אקדח (4.9% לעומת 3.5%), איומים בבית הספר (מ-25.2% ל-16.5%) וקורבנות לפגיעה באבן או בחפץ אחר (מ-16.5% בתשנ"ט ל-12.9% בתשס"ב). הדיווחים היחידים שעלו בשכיחותם הם עלייה קטנה בדיווח על קבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד אחר – מ-16.7% ל-19.7%, ובאיומים בסכין מ-4.9% ל-5.7% בשנת תשס"ב. בחנו את השינויים בשנים לפי הקבוצות השונות. באופן כללי יש ירידה בקורבנות המדווחות על ידי בנות בחטיבות העליונות מאז הסקר בתשנ"ט (לוח 3. א. 11). תמונת השינויים בקרב הבנים מעורבת ולא עקבית. יש ירידה ניכרת באיומי אקדח שהופנו כלפיהם מ-6.4% ל-3.3%, וראיית אקדח בבית הספר מ-8.7% ל-5.8%, כמו גם ירידה בסחיטות באיומים (מ-8.0% ל-5.7%), ובספיגת 'מכות רצח' (מ-8.8% ל-6.3%). מצד שני, הם מדווחים על יותר איומי סכין שהופנו כלפיהם (מ-8.2% ל-11.3%), ועל ספיגת בעיטה או אגרוף (עלייה מ-26.1% בתשנ"ט ל-31.7% בתשס"ב).

באופן כללי ניתן לומר שבקרב הבנות חלו מספר שינויים משמעותיים. שינויים אלו היו בעיקר בכיוון של הפחתה ניכרת בשכיחות של תופעות שהיו גם קודם בשכיחות נמוכה מאוד. הבנות מדווחות אף פחות מבעבר על – איום באקדח שהופנה כלפיהם (מ-1.3% ל-0.5%), על איום בסכין (מ-1.5% ל-0.7%), על ספיגת 'מכות רצח' (מ-1.9% ל-0.8%), ועל פגיעה בקטטה (מ-3.2% ל-1.6% בתשס"ב).

כאשר משווים את דפוסי השינוי בין השנים תשנ"ט לתשס"ב במיגזר היהודי לעומת המיגזר הלא-יהודי מתקבלת תמונה המצביעה על כך שבמיגזר היהודי חלה ירידה גדולה יותר ועקבית יותר בדיווחים על קורבנות מאשר במיגזר הלא-יהודי (לוח 3. א. 12). מתוך 20 ההתנהגויות שהשוונו בין השנים תשנ"ט לתשס"ב היו במיגזר היהודי ירידות ברמת הקורבנות המדווחות ב-17 התנהגויות ובמיגזר הלא-יהודי בעשר התנהגויות בלבד. דפוסי השינוי אינם זהים בין המיגזרים. בעוד שבמיגזר היהודי אחת העליות היחידות הייתה בשיעור התלמידים המדווחים על איום בסכין (מ-3.6% ל-4.7%), הייתה ירידה ניכרת בדיווחים במיגזר הלא-יהודי (מ-10.8% ל-7.2%). במיגזר היהודי הירידות הבולטות בשיעורי הקורבנות המדווחות על ידי תלמידי החטיבות העליונות היו בעיקר בתחום ההתנהגויות היותר מסוכנות. בין היתר היו ירידות בולטות בתחומים

של – איום באקדח (מ- 3.9% ל – 1.4%), איומים בבית הספר (מ- 26.7% ל – 14.1%), ספיגת 'מכות רצח' (מ – 5.2% ל – 3.5%), סחיטה באיומים (מ- 5.0% ל- 3.6%) ופגיעה מסכין (מ- 5.1% בתשנ"ט ל – 3.8% בתשס"ב).

גם במיגזר הלא-יהודי יש ירידות ניכרות ברבות מההתנהגויות היותר מסוכנות. בין היתר יש ירידה בסחיטות באיומים (מ- 7.1% ל – 3.7%), בספיגת מכות רצח (מ- 6.3% ל – 3.4%), איומים באקדח (מ- 3.9% ל – 2.5%), ואיומים בסכין (מ- 10.8% בתשנ"ט ל- 7.2% בתשס"ב). עם זאת, בקרב תלמידי החטיבות העליונות במיגזר הלא-יהודי יש עלייה ניכרת בדיווח על קבלת אגרוף או בעיטה (מ – 11.9% ל- 22.7%). כמו כן יש עלייה בדיווחים על קללות (מ- 43.4% ל – 53.4%) ועל לעג, עלבונות והשפלות (מ- 32.5% ל- 41.1% בשנת תשס"ב).

בהשוואה בין הפיקוח הממלכתי לממלכתי דתי באשר לשינויים שחלו בין תשנ"ט לתשס"ב ניתן לומר באופן כללי, שבקרב שתי הקבוצות חלו שינויים חיוביים ברוב ההתנהגויות (קרי, חלה הפחתה בשיעור הדיווחים על קורבנות), עם נטייה מסויימת לשינויים חיוביים יותר בפיקוח הממלכתי (לוח 3. א. 14). בין השינויים החיוביים הבולטים בפיקוח הממלכתי ניתן לראות ירידה בדיווחים על איום באקדח כלפי התלמיד (4.6% בתשנ"ט לעומת 1.8% בתשס"ב), על ראיית תלמיד בבית הספר עם אקדח (מ – 5.4% ל – 3.7%), על איומים בבית הספר (מ – 27.3% ל – 15.3%), על סחיטה באיומים (מ- 5.3% ל – 3.6%) ועל קבלת 'מכות רצח' (ירידה מ – 5.6% ל – 3.6% בשנת תשס"ב). כמו כן יש ירידה ניכרת בדיווחים על חרם (מ- 8.3% ל – 4.7%). התחומים שבהם חלה עלייה (לא גדולה) בדיווחים לעומת תשנ"ט הם – עלייה בדיווחים על איומים בסכין (מ- 3.6% ל – 5.1%), בקבלת אגרוף או בעיטה (מ – 17.1% ל- 18.6%) ובדחיפות (מ – 34.2% ל- 36.9%). בפיקוח הממלכתי דתי הירידות הבולטות היו בדיווחים על איומים (מ – 24.5% ל – 10.0%), ראיית תלמיד בבית הספר עם אקדח (מ – 1.9% ל- 1.1%) ועם סכין (מ- 34.6% ל – 24.7%), וקבלת מכות מאבן או ממקל (ירידה מ- 16.9% בתשנ"ט ל- 10.5% בתשס"ב). התנהגויות המעטות שבהן הייתה עלייה בשכיחות הדיווח היא לא עלתה על אחוז אחד.

ב. הטרדה מינית

הצגנו בפני התלמידים שורה של שאלות המתייחסות למידה שבה נפלו קורבן להתנהגויות הקשורות להטרדה מינית. שאלות אלו נשאלו באופן נפרד ותחת הכותרת הברורה של הטרדה מינית. תשובות התלמידים מופיעות בתת קבוצות בלוח 3. ב. 1. אחד מכל עשרה תלמידים בחטיבות העליונות (10.3%) מדווח שתלמיד או תלמידה אחרים ניסו ל"התחיל" והעירו הערות מיניות ללא הסכמה, מעט פחות תלמידים מדווחים שניסו לגעת בהם, 'לשלוח ידיים' (9.3%), ולנשק אותם ללא הסכמה (8.3%). יש גם דיווחים פחות שכיחים על הצעות בשירותים או במלתחות (4.6%) וניסיון להסיר בגדים ללא הסכמה (3.6%). הפעלת לחץ חברתי כדי שהתלמיד יסכים לדרישות מיניות הייתה נדירה יותר – 2.0%.

השוואה בין בני לבנות

שכיחות הדיווחים על הטרדה מינית הם גבוהים יותר בקרב הבנים, מלבד הדיווח על כך שניסו ל"התחיל" עם התלמיד והעירו הערות מיניות לא רצויות (10.1% אצל הבנים ו- 10.6% אצל הבנות). דיווחים על הורדה או ניסיון להורדה של חלק מהבגדים היו שכיחים הרבה יותר בקרב

הבנים – 6.6% לעומת 0.9% מהבנות. גם הצצה בשירותים היא אופיינית יותר לדיווחי הבנים – 7.9% לעומת 1.8% מהבנות. מעניין לציין שהבנים גם מדווחים שהופעל עליהם לחץ חברתי כדי שיענו לדרישות מיניות יותר מאשר הבנות- 3.4% לעומת 0.7%.

השוואה לפי דרגות כיתה

בכל ההתנהגויות הקשורות להטרדה מינית מדווחים תלמידי כיתות י' על שכיחות גבוהה יותר של קורבנות מאשר תלמידי כיתות יא'. הפערים הגדולים יותר התייחסו לחץ חברתי להיענות לדרישות (2.5% בכיתות י' לעומת 1.5% בכיתות יא') להפצת שמועות בתחום המיני (8.1% לעומת 5.3%), וניסיון להפשיט תלמיד (4.1% לעומת 2.8%).

יהודי לעומת לא-יהודי בדואי

באופן כללי יש מעט יותר דיווחים על הטרדה מינית בחטיבות העליונות במיגזר היהודי. תלמידים יהודים מדווחים יותר מתלמידים לא-יהודיים על ניסיונות להוריד להם חלקים מהבגדים (4.4% לעומת 2.0%). הם גם מדווחים יותר על הפצת שמועות בנושא זה (8.1% לעומת 4.7%) ועל ניסיונות של אחרים 'לשלוח ידיים' (10.0% לעומת 8.0%). תלמידים במיגזר הלא-יהודי מדווחים על יותר הצצה בשירותים (6.4% לעומת 3.7%) ועל ניסיונות ל'התחילי' והשמעת הערות מיניות לא רצויות (12.4% לעומת 9.2%).

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי

התלמידים בחטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי מדווחים על הטרדה מינית יותר מאשר בפיקוח הממלכתי דתי. תלמידי החינוך הממלכתי מדווחים בצורה ניכרת יותר על ניסיונות 'להתחילי' והשמעת הערות מיניות לא רצויות (11.2% לעומת 2.8% בממ"ד), ניסיונות לנשק ללא הסכמה (9.2% לעומת 3.7%), הפצת שמועות (9.3% לעומת 4.0%), והפעלת לחצים חברתיים (2.4% לעומת 0.4%). רק הצצה בשירותים מדווחת מעט יותר בפיקוח הממ"ד – 4.5% לעומת 3.4% בממלכתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי

בכל אחת מההתנהגויות הקשורות להטרדה מינית הייתה שכיחות הדיווח גבוהה יותר (ובדרך כלל במידה משמעותית) בקרב התלמידים הבדואים. ההבדלים הבולטים יותר התייחסו לניסיונות להפשיט תלמיד (6.5% בקרב התלמידים הבדואים לעומת 1.9%), להפעלת לחץ חברתי ואיומים שמטרתם להשיג היענות לדרישות בתחום המיני (5.2% לעומת 2.1%), וניסיונות לנשק ללא הסכמה (14.0% לעומת 9.0% בקרב תלמידים לא-יהודים שאינם בדואים).

השוואות בין בנים לבנות בתוך כל אחת מהקבוצות

הסקר הארצי הקודם, מחקרים אחרים וממצאי הסקר הנוכחי מצביעים על כך שדפוס ההטרדה המינית שונים בין בנים לבנות. אנו שאלנו האם ההבדלים בין בנים לבנות זהים בקבוצות השונות, או אולי יש הבדלים בפערים בין בנים לבנות בקבוצות השונות (לוח 3. ב. 2).

בהשוואה בין המיגזר היהודי למיגזר הלא-יהודי התקבלה תמונה ברורה – הפערים בין בניי לבנות במיגזר הלא-יהודי הם גדולים בהרבה מאלו שבמיגזר היהודי. דפוס זה בולט במספר התנהגויות. הפער בין בניי לבנות בקרב היהודים בכל הקשור לניסיונות להפשיט תלמיד הוא גדול למדי (7.8% בקרב הבניי לעומת 1.3% מהבנות). אולם פער זה גדול אף יותר במיגזר הלא-יהודי שבו בנות כמעט ואינן מדווחות על התופעה (0.2%) לעומת 4.2% בקרב הבניי. גם הצצה בשירותים מראה דפוס דומה – בקרב התלמידים היהודים מדווחים 5.8% שהציצו להם בשירותים או במלתחות לעומת 1.8% מהבנות. בקרב הבניי הלא-יהודים השיעור גבוה בהרבה מזה של הבניי היהודים (12.2%) אך השיעור בקרב הבנות דומה למדי (2.0%). יש לציין גם שבעוד שהבנות היהודיות דיווחו יותר מהבניי היהודים על ניסיונות להתחיל אתם תוך השמעת הערות מיניות לא רצויות (12.3% לעומת 6.1% בקרב הבניי) הרי הבנות הלא-יהודיות דיווחו בשכיחות נמוכה מזו של הבניי הלא-יהודים (7.8% בקרב הבנות הלא-יהודיות לעומת 18.1% מהבניי).

בהשוואה של הפערים בין דיווחי הבניי לאלו של הבנות בין הפיקוח הממלכתי לפיקוח הממלכתי דתי נמצאו מספר הבדלים בולטים. באופן כללי, בכל ההתנהגויות הייתה שכיחות הדיווח של הבנות בפיקוח הממלכתי דתי נמוכה מזו של הבניי. בפיקוח הממלכתי התמונה מעורבת יותר ויש התנהגויות שבהן הבנות מדווחות על שכיחות גבוהה יותר של קורבנות. למשל, הבנות מדווחות הרבה יותר על ניסיונות להתחיל אתן באופן מיני תוך השמעת הערות לא רצויות (16.0% לעומת 6.6%). הבנות בפיקוח הממלכתי מדווחות גם יותר על מקרים שבהם 'שלחו ידיים' לעברם מאשר הבניי (12.3% לעומת 10.8% מהבניי), אולם הבנות בפיקוח הממלכתי דתי מדווחות פחות על תופעות כאלה מאשר הבניי בפיקוח הממלכתי דתי (3.8% לעומת 6.9%).

בהשוואות שערכנו בתוך המיגזר הלא-יהודי התמונה היא מעורבת. בחלק מההתנהגויות הפערים בין הבניי לבנות במיגזר הלא-יהודי הוא גדול יותר מאשר בין הבניי לבנות הבדואיות ולפעמים הכיוון הוא הפוך.

השוואה לשנת תשנ"ט

באופן כללי יש יציבות בין השנים, עם נטייה לירידה קלה בדיווחים על הטרדה מינית בחטיבות העליונות (לוח 3. ב. 3). הירידה הגדולה ביותר הייתה מ-9.5% מהתלמידים שדיווחו על כך שניסו לנשק אותם ללא הסכמה בשנת תשנ"ט ל-8.3% בשנת תשס"ב. העלייה היחידה והקטנה היא מ-6.4% מהתלמידים דיווחו שכתבו עליהם דברים מעליבים מבחינה מינית או הפיצו עליהם שמועות בנושא זה ל-6.9% בתשס"ב.

בהשוואה בין בניי לבנות באשר לשינויים שחלו בין תשנ"ט לתשס"ב (לוח 3. ב. 4) מצאנו שעוצמת השינויים הייתה קטנה מאוד בשתי הקבוצות. ניתן לומר, שיש נטייה להפחתה ברורה יותר בשיעורי הטרדה המינית אצל הבנות מאשר אצל הבניי: מתוך שש ההתנהגויות שהושוו אצל הבנות הייתה עלייה בדיווח רק בהתנהגות אחת לעומת עלייה בדיווח אצל הבניי בשלוש התנהגויות.

באופן כללי נראה שהירידה בדיווחים על הטרדה מינית בקרב תלמידים במיגזר היהודי היא מעט יותר עקבית וגדולה בהשוואה למיגזר הלא-יהודי (לוח 3. ב. 5). הפער הבולט הוא בדיווחים על ניסיונות 'להתחיל' בצורה מינית ולהשמיע הערות מיניות לא רצויות – בקרב התלמידים

היהודים הייתה ירידה מסויימת (מ- 10.7% ל- 9.2%), ולעומת זאת בקרב הלא-יהודים הייתה עלייה לא קטנה – מ- 8.7% ל- 12.4%.

מלוח 3. ב. 6 ניתן לראות שהירידה בדיווחים על הטרדה מינית היא מעט עקבית וברורה

בפיקוח הממלכתי דתי בהשוואה לממלכתי. ההבדל הבולט יותר הוא בירידה שחלה בפיקוח הממלכתי דתי בדיווחים על ניסיונות נגיעה מינית לא רצויים (מ- 6.5% ל- 5.1%) בהשוואה לעלייה קלה בממלכתי – מ- 10.3% ל- 11.4%. כדאי לציין עם זאת, שבעוד שדיווחי התלמידים בפיקוח הממלכתי בכל הנוגע להצצה בשירותים הם נמוכים יותר בתשס"ב (מ- 5.1% ל- 3.4%), בפיקוח הממ"ד הדיווחים מעט שכיחים יותר (מ- 3.2% ל- 4.5%).

ג. אלימות מצד צוות בית הספר כלפי תלמידים

שיעור לא קטן של תלמידים בחטיבות העליונות מדווחים על אלימות כלפיהם מצד אנשי צוות בית הספר (לוח 3. ג. 1). אחד מכל ארבעה תלמידים (27.9%) מדווח שמישהו מאנשי צוות בית הספר לעג לו, העליב או השפיל אותו בחודש האחרון, 16.5% אמרו שאיש צוות קרא להם 'בשמות לא יפים', ו- 9.7% אמרו שאיש צוות קילל אותם, אולם רק 6.3% אמרו שאיש צוות העליב את משפחתם. אלימות פיזית נפוצה פחות – 11.3% ציינו שצבטו אותם, 8.6% שתפסו ודחפו אותם בכוונה, 7.0% מדווחים על קבלת בעיטה או אגרוף ו- 6.4% אמרו שסטרו להם. שיעור התלמידים שדיווח על הטרדה מינית מצד חברי צוות היה נמוך מזה: 5.1% מהתלמידים ציינו שמישהו מאנשי הצוות העיר להם הערות עם כוונות מיניות, 4.8% שמישהו ניסה להתחיל איתם בצורה מינית, ו- 2.7% אמרו שאיש צוות 'שלח ידיים'.

בנים לעומת בנות

בחנו את ההבדלים בין הקבוצות השונות (לוח 3. ג. 2). בדרך כלל, שיעור הדיווח של בנים על אלימות צוות בית הספר כלפיהם הוא באופן משמעותי גדול מזה של הבנות. ההבדלים הבולטים נגעו לקבלת בעיטה או אגרוף (13.5% בקרב הבנים לעומת 1.0% בקרב הבנות), קבלת סטירה (11.5% לעומת 1.9% מהבנות), צביטה (19.4% לעומת 3.9%) ודחיפה (14.9% מהבנים לעומת 3.0% מהבנות). קשה להבחין במגמה ברורה כשמדובר בהשוואה בין דרגות הכיתה השונות. בכל התחומים של אלימות צוות הפערים בין הכיתות אינם גדולים.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי

בכל הדיווחים על אלימות צוות היה שיעור הדיווח במיגזר הלא-יהודי גבוה במידה ניכרת מאלו שבמיגזר היהודי. ההבדלים הבולטים הם בתחום הפגיעה הפיזית: קבלת אגרוף או בעיטה (14.0% מהתלמידים הלא היהודים לעומת 3.0% מהיהודים), סטירה (12.3% לעומת 3.1%), וצביטה (21.3% לעומת 5.6% בקרב התלמידים היהודים). גם הטרדה מינית שכיחה יותר – 7.6% מהתלמידים במיגזר הלא-יהודי אמרו שאיש צוות ניסה להתחיל אתם לעומת 3.2% במיגזר היהודי ו- 7.6% אמרו שהעירו להם הערות מיניות לעומת 3.7% מהתלמידים היהודים.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי

יש הבדלים מסויימים בין דיווחי התלמידים בפיקוח הממלכתי (יהודי) לבין הממלכתי דתי. בפיקוח הממלכתי דתי יש יותר דיווחים על סטירות (4.3% לעומת 2.7%) וצביטות (5.9% לעומת 5.5% בפיקוח הממלכתי). בשאר ההתנהגויות שיעורי הדיווח על פגיעות מצד אנשי הצוות הם גבוהים יותר בפיקוח הממלכתי. הבדלים בולטים נוגעים לתחום ההטרדה המינית – 3.7% מהפיקוח הממלכתי מדווחים שניסו להתחיל אתם לעומת 1.5% מהפיקוח הממלכתי דתי ו- 4.2% אמרו שהעירו להם הערות מיניות לעומת 1.9% בממלכתי דתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי

בהשוואה בין התלמידים הלא-יהודים לבין הבדואים לא נמצאו הבדלים רבים. ההבדלים הבולטים הם בתחום ההטרדה המינית שעליה מדווחים יותר התלמידים הבדואים – 7.3% מדווחים על כך שאיש צוות 'שלח ידיים' לעומת 3.3% ו- 13.0% אמרו שניסו להתחיל אתם מבחינה מינית לעומת 7.5% בקרב התלמידים הלא-יהודים האחרים.

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב

בשנת תשס"ב מדווחים התלמידים על עלייה מסויימת בפגיעות פיזיות מצד הצוות (לוח 3. ג. 4). יש עלייה ניכרת בדיווח על אגרוף ובעיטה – מ – 4.3% ל – 7.0%, ועלייה מסויימת בדיווח על עלבונות והשפלות (מ – 25.0 ל- 27.9%), אך ירידה בקללות (מ – 12.3% ל – 9.7%). לפי לוח 3. ג. 4 ניתן לראות שאצל הבנים חלה עלייה ניכרת למדי בדיווחים על קללות מצד איש צוות (מ- 6.7% ל- 15.8%) לעומת יציבות אצל הבנות (4.4% לעומת 4.2% בתשס"ב). לעומת זאת, אצל הבנים חלה ירידה תלולה במיוחד בניסיונות אנשי צוות להתחיל אתם באופן מיני (מ – 17.1% ל – 4.9%). כאשר משווים בין המיגזר הלא-יהודי למיגזר היהודי (לוח 3. ג. 5) נראה שבקרב התלמידים היהודים חלו ירידות בשיעור הדיווחים על אלימות צוות הרבה יותר מאשר בקרב התלמידים הלא-יהודיים. במיגזר הלא-יהודי חלה עלייה ניכרת בדיווחים בקבלת בעיטה או אגרוף מצד איש צוות (8.4% ל – 14.0%) ולעומת זאת יש ירידה מסויימת במיגזר היהודי (מ – 3.4% ל- 3.0%). כמו כן, בעוד שבקרב התלמידים היהודים יש יציבות בכל הקשור להערות מיניות (3.7%) יש יותר מהכפלה במיגזר הלא-יהודי – מ- 3.6% ל – 7.6% בשנת תשס"ב. גם השכיחות של הדיווחים על לעג ועלבון עלו במידה ניכרת במיגזר הלא-יהודי (מ- 23.1% ל- 33.6%) בהשוואה ליציבות במיגזר היהודי (25.4% לעומת 24.6%).

יש הבדלים מסויימים בדפוס השינוי של הפיקוח הממלכתי לעומת הממלכתי דתי (לוח 3. ג. 6). אלו הם הבדלים לא גדולים. ההבדלים הבולטים יותר – בעוד שבפיקוח הממלכתי הייתה ירידה בניסיונות לנגיעה מינית מצד אנשי צוות (4.0% לעומת 2.5%), הייתה עליה קטנה בפיקוח הממלכתי דתי – מ- 1.2% ל- 2.0%. כמו כן, בעוד שבפיקוח הממלכתי הייתה ירידה קלה בדיווחים על קבלת בעיטה או אגרוף מאיש צוות (מ – 3.6% ל- 3.0%) הייתה עלייה מסויימת בפיקוח הממלכתי דתי (מ- 2.5% ל- 2.9%).

ד. הטרדה, הצקה או בריונות (Bullying)

בסקר שנערך בשנת תשס"ב הצגנו בפני התלמידים שאלות על קורבנות לבריונות, הטרדה והצקה מצד תלמידים אחרים. אנו בחנו את הסוגייה משתי זוויות – מה הייתה השכיחות שבה היה התלמיד קורבן להתנהגויות אלו וגם עד כמה הוא עצמו הטריד אחרים, הציק להם והתנהג אליהם בבריונות במהלך שנת הלימודים כולה.

לוח 3. ד. 1 מציג את הממצאים הנוגעים לקורבנות. כשלושים אחוז מתלמידי החטיבות העליונות מדווחים שמישהו חזק מהם הטריד אותם, הציק להם או התנהג אליהם בבריונות במהלך שנת הלימודים, 19.5% דיווחו על אירוע אחד או שניים, 7.0% על קורבנות מדי פעם, 1.1% בערך פעם בשבוע ועוד 2.5% מהתלמידים שדיווחו שהיו קורבנות מספר פעמים בשבוע. בנים מדווחים על קורבנות יותר מאשר בנות: 39.4% מדווחים על אירוע אחד לפחות ו- 4.2% מדווחים על מספר פעמים בשבוע לעומת 22.1% מהבנות המדווחות על אירוע כלשהו ורק אחוז אחד מתוכן היה קורבן להתנהגויות בריוניות מספר פעמים בשבוע. אין הבדל ניכר בין תלמידי כיתות י' ל- יא'. בקרב התלמידים היהודים והלא-יהודים יש שיעור דומה של תלמידים שלא היו קורבנות כלל. בפיקוח הממלכתי דתי יש פחות דיווחים על קורבנות – 76.9% לא דיווחו אף לא על אירוע אחד לעומת 67.3% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי. יש נטייה בקרב התלמידים הבדואים לדווח על מעט יותר קורבנות בהשוואה לעמיתיהם במיגזר הלא-יהודי – רק 66.9% מדווחים שלא היו קורבנות (לעומת 70.6%) ו- 7.8% מדווחים על קורבנות של לפחות פעם בשבוע בהשוואה ל- 4.1% מעמיתיהם.

הצגנו בפני התלמיד שאלה דומה, שהתייחסה למידה שבה הם עצמם הפעילו הטרדה, הצקה ובריונות כלפי אחרים. לוח 3. ד. 3 מציג את דיווחי התלמידים בקבוצות השונות באשר למידה שבה הפעילו התנהגויות כאלה במהלך שנת הלימודים. ניתן לראות ש- 73.3% מהתלמידים בחטיבות העליונות ציינו שהם לא הפעילו התנהגויות כאלה אף לא פעם אחת במהלך השנה, 16.4% דיווחו על פעם או פעמיים, ורק 2.5% ציינו שהפעילו התנהגויות בריוניות מספר פעמים בשבוע. בנים מדווחים על התנהגות מטרידה, מציקה ובריונית יותר מבנות – 41.4% לפחות פעם אחת ו- 4.7% מספר פעמים בשבוע, לעומת 13.8% מהבנות שהפעילו התנהגות כזו פעם אחת או יותר, ומתוכם פחות מאחוז ציינו מספר פעמים בשבוע (0.6%). יש דמיון ניכר בדיווחים על הפעלת הטרדה, הצקה או בריונות בקרב הקבוצות שהשוונו (לפי דרגות כיתה, מיגזר, ופיקוח).

ה. דיווח על אלימות שהתלמיד עצמו ביצע כלפי אחרים

נוסף לשאלה על בריונות הטרדה והצקה שהתלמיד הפעיל כלפי אחרים, הצגנו שורה של שאלות באשר למעורבות התלמיד בהפעלת התנהגות אלימה (לוח 3. ה. 1). ההתנהגות השכיחה ביותר המדווחת על ידי התלמידים היא קללות ועלבונות שהפנו כלפי תלמידים אחרים – 45.0%. איומים על תלמידים אחרים והכאתם ("הרבצת מכות") שכיחים בדיווחי התלמידים – 19.4% ו- 17.5%. הדיווחים הפחות שכיחים היו קשורים לאלימות שהופנתה כלפי מורים – 14.2% קיללו או עלבו במורה לפחות פעם אחת, 3.7% איימו על מורים ו- 2.7% דיווחו שנתנו מכה או נשיכה למורה, או זרקו עליו כסא. כעשרה אחוז מהתלמידים (9.3%) דיווחו ששלחו אותם לפחות פעם

אחת למנהל עקב מעורבות באלימות ו – 5.7% אמרו שהזמינו את הוריהם עקב מעורבות שלהם בקטטה.

בנים לעומת בנות (לוח 3. ה. 2.)

יש הבדלים בולטים מאוד בין דיווחי הבנים לדיווחי הבנות בכל הקשור להפעלת אלימות כלפי אחרים. ההבדלים הבולטים הם בכל הקשור להזמנת ההורים עקב מעורבות באלימות – רק מחצית מהאחוז של הבנות לעומת 11.4% מהבנים (פי יותר מ 22). גם איומים על מורים היו שכיחים הרבה יותר אצל הבנים – 7.3% לעומת 0.6% מהבנות. הבנות גם מדווחות על שיעור נמוך ביותר של הערות מיניות שהפנו לתלמידים אחרים (1.8%) לעומת הבנים – 11.9%. ההבדלים הקטנים ביותר ביחס שבין דיווחי הבנים והבנות קשורים להתנהגויות מילוליות – 56.1% מהבנים מדווחים על עלבונות וקללות שהפנו כלפי תלמיד אחר בהשוואה ל- 35.2% מהבנות, ו – 18.8% מהבנים מדווחים שהם קיללו או העליבו מורה לעומת 10.3% מהבנות.

לפי דרגות כיתה (לוח 3. ה. 3)

בסקירה של דיווחי התלמידים לפי דרגות כיתה נראה שיש נטייה קלה ביותר לדיווחים רבים יותר על הפעלת אלימות בקרב תלמידי כיתות י"ב.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 3. ה. 4)

יש הבדל ברור בדיווח של התלמידים משני המיגזרים בכל הקשור להתנהגויות אלימות שלהם. התלמידים היהודים מדווחים על הרבה יותר קללות ועלבונות שהם מפנים כלפי תלמידים אחרים מאשר התלמידים הלא-יהודים – 49.4% אמרו שלא עשו זאת כלל, לעומת 64.9% מהתלמידים הלא-יהודים. כמו כן, התלמידים היהודים מדווחים על יותר קללות ועלבונות שהפנו למוריהם – 16.1% לעומת 11.0%. התלמידים הלא-יהודים מדווחים הרבה יותר על אירועים שבהם הוזמנו הוריהם עקב אלימות (8.8% לעומת 3.9%), ושנשלחו למנהל (13.8% לעומת 6.8%). התלמידים הלא-יהודים גם מדווחים באופן בולט יותר על איומים כלפי מורים (5.7% לעומת 2.6%), על פגיעה אלימה במורים – 3.8% לעומת 2.1%, ועל הכאת ילדים אחרים (21.3% לעומת 15.3%).

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 3. ה. 5)

הדיווחים של תלמידים בחטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי דתי על אלימות שהפנו כלפי אחרים הם נמוכים באופן עקבי וניכר מאלו של עמיתיהם בפיקוח הממלכתי. ההבדלים הבולטים היא השכיחות הנמוכה יחסית של דיווחים בפיקוח הממלכתי דתי על הערות מיניות (6.7% לעומת 2.4%), על אלימות כלפי מורים (1.1% לעומת 2.4%), והזמנת הורים – 2.2% לעומת 4.4% בפיקוח הממלכתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואים (לוח 3. ה. 6)

יש הבדלים ניכרים בין שתי הקבוצות שהשוונו במיגזר הלא-יהודי. התלמידים הבדואים מדווחים יותר מאחרים על אלימות כלפי מורים – 10.2% מתוכם מדווחים שפגעו פיזית במורה ו-

9.0% שאיימו על מורה. זאת, לעומת 3.7% ו- 5.6% בקרב התלמידים האחרים במיגזר הלא-יהודי. לעומת זאת, נמוך יותר שיעור התלמידים הבדואים המדווחים שקללו או העליבו תלמיד אחר (24.8% לעומת 35.3%), ואלו שהעירו הערות מיניות (5.7% לעומת 7.9%). תלמידים אלו גם מדווחים פחות על איומים ומכות כלפי תלמידים אחרים (16.3% לעומת כ- 21% מהתלמידים האחרים במיגזר הלא-יהודי).

ו. הבאת כלי נשק

מלוח 3. ו. 1 ניתן ללמוד כי הנשק השכיח הוא נשק קר - 5.5% על הבאת סכין לביה"ס, ועל הבאת נשק חם דיווחו 1.9%. הבנים מביאים לבית הספר יותר אקדחים (3.7% לעומת 0.2% מהבנות) ויותר סכינים (9.3% לעומת 2.1%). בהשוואה בין הכיתות נראה שיש ירידה קטנה בכיתות יא' - 1.7% דיווחו על הבאת נשק חם (לעומת 2.0% בכיתה י') ו- 5.0% על סכין (לעומת 5.8%). התלמידים במיגזר היהודי מדווחים מעט יותר מהתלמידים במיגזר הלא היהודי על הבאת נשק חם (2.0% לעומת 1.7%) ופחות על הבאת סכינים (5.3% לעומת 5.7%). תלמידי הממלכתי מדווחים יותר על הבאת נשק חם (2.4% לעומת 0.6%), ועל הבאת סכינים (5.8% לעומת 3.8%) מאשר תלמידי הממלכתי דתי. השכיחות של הבאת נשק בקרב התלמידים הבדואיים היא גבוהה בהרבה מזו שבקרב התלמידים הלא-יהודים האחרים - 4.3% לעומת 1.6%, שכיחות הבאת סכינים היא מעט נמוכה יותר אצל הבדואים - 5.3% לעומת 5.7%.

השוואה לשנת תשנ"ט

יש ירידה עקבית בדיווחים על הבאת נשק חם. הירידה הבולטת ביותר הייתה במיגזר הלא-יהודי מ- 3.4% ל- 1.7% בשנת תשס"ב. התמונה פחות עקבית בכל הקשור להבאת סכין לבית הספר. במיגזר הלא-יהודי יש ירידה גדולה - מ- 10.1% בתשנ"ט ל- 5.7% תשס"ב. לעומת זאת במיגזר היהודי יש עלייה, הבולטת בפיקוח הממלכתי דתי - מ- 2.4% ל- 3.8% בשנת תשס"ב.

ז. היעדרות מלימודים בגלל פחד מאלימות

שיעור התלמידים בחטיבות העליונות שנעדרו בחודש שקדם לעריכת הסקר לפחות יום אחד מבית הספר כי פחדו שמישהו יפגע בהם בבית הספר או בדרך אליו הוא נמוך מאוד - 3.0% (לוח 3. ז. 1). שיעור הדיווח אצל הבנים גבוה מזה של הבנות (3.8% בקרב הבנים לעומת 2.3% בקרב הבנות). בכיתה יא' יש פחות היעדרויות מכיתה י' - 3.7% לעומת 2.2%. לא היו הבדלים ניכרים בין המיגזר היהודי ללא-יהודי (3.3% לעומת 2.6%), ובתוך בתי הספר היהודים היו מעט פחות היעדרויות עקב פחד בפיקוח הממלכתי דתי (3.8% בפיקוח הממלכתי לעומת 1.8% בממלכתי דתי). אולם, במיגזר הלא-יהודי היה הבדל ניכר בין התלמידים הבדואים לאחרים - שיעור התלמידים הבדואים שדיווחו שלא היו בבית ספר לפחות פעם אחת עקב פגיעה מצד תלמיד אחר היה 5.8% לעומת 2.5% בקרב שאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי. בדיקה נוספת (לוח 3. ז. 2) מעלה שבעוד ששיעור ההיעדרות של בנות בדואיות דומה לזה של בנות יהודיות (2.9%) היה השיעור בקרב הבנים הבדואים גבוה במידה ניכרת מכל שאר הקבוצות (9.5% לעומת 3.8% בכלל המיגזר הלא-יהודי).

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב (לוח 3. ז. 3)

בקרב כלל התלמידים יש ירידה ברורה בדיווח על היעדרות מבית הספר עקב פחד מ – 4.6%
ל – 3.0%. הירידה בולטת במיוחד במיגזר הלא-יהודי שבו הירידה הגדולה הייתה מ 6.2% ל –
2.6%.

ח. הערכת החומרה של בעיית האלימות בבית הספר

התלמידים נשאלו לגבי הערכתם עד כמה בעיית האלימות בבית הספר שלהם היא גדולה על
גבי סולם בן 5 דרגות (1= לא בעיה 2= בעיה קטנה 3= בעיה בינונית 4= בעיה גדולה 5= בעיה
גדולה מאוד). לוח 3. ח. 1. מציג את התפלגות התשובות עבור כל התלמידים. כ- 30%
מהתלמידים חושבים שבבית ספרם אין בעיית אלימות או שהבעיה קטנה מאוד. כחמישית
מהתלמידים חושבים שזוהי בעיה גדולה או גדולה מאוד (21.6%) ועוד 24.3% חושבים שהבעיה
היא בינונית. בממוצע, חושבים תלמידי החטיבות העליונות שהאלימות בבית הספר שלהם היא
בעיה קטנה עד בינונית בהיקפה (ממוצע= 2.52, ס.ת. 1.33).
יש הבדלים בין הקבוצות שנבדקו במחקר זה. הפערים בין הבנים לבנות אינם גדולים –
31.6% מהבנות חושבות שאין בעיה או הבעיה קטנה מאוד לעומת 29.5% מהבנים ו- 9.6% מהן
חושבות שהבעיה גדולה מאוד לעומת 14.3% מהבנים. יש דמיון רב בין כיתות י' ליא'.
יש הבדלים בולטים בהערכות של התלמידים הלא-יהודים לעומת היהודים. שיעור
התלמידים במיגזר הלא-יהודי החושבים שבבית ספרם יש בעיה גדולה מאוד הוא 22.5% לעומת
רק 5.7% בקרב התלמידים היהודים (ממוצע 3.12 לעומת 2.13 אצל היהודים).
בקרב התלמידים היהודים יש נטייה ברורה אצל תלמידי החטיבות העליונות בפיקוח
הממלכתי דתי לראות את הבעיה כקטנה יותר: 66.2% מהם חושבים שבבית הספר שלהם
הבעיה קטנה מאוד או לא קיימת בהשוואה ל – 31.3% בקרב התלמידים בחינוך הממלכתי
היהודי (ממוצע של 1.64 לעומת 2.28 בפיקוח הממלכתי). הפער נובע במידה רבה מהמספר הרב של
בנות בפיקוח הממלכתי דתי שבבית הספר שלהן חומרת בעיית האלימות היא נמוכה במיוחד
לדעתן: 80.3% חושבות שאין בעיה או שהבעיה קטנה מאוד לעומת רק 29.5% מהבנות בפיקוח
הממלכתי. הפער בקרב הבנים קטן יותר – 48.0% לעומת 33.6% מתלמידי הפיקוח הממלכתי
החושבים שהבעיה היא קטנה מאוד או לא קיימת (נתונים אלו אינם מופיעים בפירוט בטבלאות
המוצגות כאן, אך הממוצעים הרלבנטים מופיעים בלוח 3. ח. 2).
אין הבדלים ניכרים בין התלמידים הבדואים לאחרים במיגזר הלא-יהודי.

השוואה בין תשנ"ט לתשס"ב (לוח 3. ח. 3)

בקרב כלל התלמידים בחטיבות העליונות יש ירידה בהערכת חומרת בעיית האלימות מאז
הסקר שנערך בשנת תשנ"ט. ירידה זו התרחשה בעיקר במיגזר היהודי (ממוצע של 2.52 לממוצע
של 2.13 בשנת תשס"ב). במיגזר הלא-יהודי ההערכות באשר לחומרת בעיית האלימות עלו
מממוצע 2.88 ל- 3.12.

ט. הערכת התלמידים את רמת האלימות בהשוואה לשנה הקודמת

בסקר ביקשנו מהתלמידים להעריך את השינויים ברמת האלימות בבית הספר בהשוואה לשנה הקודמת - האם חלה עלייה, ירידה, או שהמצב יציב. השתמשנו בסולם - 1 = בשנה הנוכחית יש הרבה יותר אלימות, 2 = יש יותר אלימות, 3 = רמת האלימות דומה לזאת בשנה שעברה, 4 = יש פחות אלימות השנה, ו - 5 = יש הרבה פחות אלימות בשנה הנוכחית. באופן כללי יש נטייה ברורה המצביעה על כך שיש יותר תלמידים המזהים הפחתה ברמת אלימות מאשר תלמידים מעריכים שחלה עלייה ברמת האלימות מאז השנה הקודמת (לוח 3. ט. 1). בסך הכל 42.1% מהתלמידים מעריכים שחלה ירידה ברמת האלימות לעומת 23.2% שהעריכו שחלה עלייה. בהשוואות השונות שערךנו נראה שלא היו הבדלים ניכרים בין בנים ובנות. מצאנו שבהשוואה בין הכיתות, יותר מתלמידי כיתות יא' מזהים יציבות מתלמידי כיתות י' (38.9% לעומת 31.1%), ויותר מתלמידי י' מזהים הפחתה באלימות (45.0% לעומת 38.9%). בהשוואה בין יהודים ללא-יהודים מתברר שבקרב התלמידים היהודים יש שיעור גבוה בהרבה מזה של הלא-יהודים האומרים שהמצב נשאר יציב (40.6% לעומת 25.3%), ומספר קטן יותר של תלמידים החושבים שהאלימות בבית הספר היא גבוהה בהרבה מהשנה הקודמת (4.5% לעומת 14.4%). אין הבדלים ניכרים בין תלמידי הפיקוח הממלכתי לאלו בממלכתי דתי. בקרב התלמידים הבדואים יש יותר תלמידים שחשים שחלה הפחתה באלימות מאשר בקרב שאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי (40.9% לעומת 54.2%).

י. הערכת הטיפול של המנהל והמחנך באלימות

שאלנו את התלמידים איך הם מעריכים את דרך הטיפול של המנהל והמחנך עם נושא האלימות. התשובות היו על הסולם: 1 = בצורה טובה מאוד; 2 = בצורה טובה; 3 = בצורה לא טובה; 4 = בצורה מאוד לא טובה. לוח 3. י. 1 מציג את התפלגות התשובות של הקבוצות השונות המתייחסות לתפקוד המנהל. באופן כללי, רוב התלמידים מעריכים את תפקוד המנהל בצורה טובה - 33.0% מעריכים שהמנהל מטפל בנושא בצורה טובה מאוד ועוד 41.2% אומרים שהוא מטפל בצורה טובה. רק 12.0% מהתלמידים אומרים שלדעתם המנהל מטפל בנושא האלימות בצורה מאוד לא טובה. ההערכות של הבנים הן פחות חיוביות משל הבנות - 29.4% חושבים שהמנהל מתפקד בצורה לא טובה לעומת רק 22.4% מהבנות. יש דמיון גדול בין כיתות י' ליא'. בהשוואה בין היהודים ללא-יהודים מתברר שבקרב התלמידים הלא-יהודים התגובות הן יותר מקוטבות מאשר בקרב היהודים - יותר תלמידים אומרים שהמנהל מתפקד בצורה טובה מאוד (35.1% לעומת 31.8% בקרב היהודים), ויותר תלמידים אומרים שהמנהל מתפקד בצורה מאוד לא טובה (15.8% לעומת 9.8%). ההערכות של תלמידי הממלכתי דתי הן חיוביות בהרבה משל עמיתיהם בפיקוח הממלכתי - 54.9% מהם אמרו שמנהל מטפל באלימות בצורה טובה מאוד בנושא האלימות בהשוואה ל - 25.5% מתלמידי הממלכתי. לא נמצאו הבדלים בולטים בין הבדואים לאחרים.

לוח 3. י. 2 מציג את ההערכות באשר לתפקוד המחנך. באופן כללי הערכות אלו הן חיוביות יותר מאלו באשר למנהל. שלושה מתוך ארבעה תלמידים מעריכים את תפקוד המחנך באופן חיובי (78.3%). בקרב הבנים יש יותר תלמידים מעריכים את תפקוד המחנך כלא טוב (24.4%)

לעומת 18.9% בקרב הבנות). אין הבדלים בולטים בין תלמידי כיתות י' לכיתות יא' ובין יהודים ללא-יהודים. ההערכות של התלמידים הבדואים הן השליליות ביותר – 24.2% חושבים שתפקוד המחנך אינו טוב (לעומת 18.0% בקרב עמיתיהם במיגזר הלא-יהודי).

יא. אקלים בית הספר – תחושת חוסר בטחון בבית הספר

הצגנו בפני התלמידים שאלות על אקלים בית הספר במספר תחומים הרלבנטיים למחקר על האלימות. הסולם היה: 1 = מאוד לא מסכים עם ההיגד; 2 = לא מסכים; 3 = מסכים; ו-4 = מסכים מאוד. שאלנו על תחושות חוסר הבטחון של התלמיד. באופן כללי ניתן לראות בלוח 3. יא. 1 שכאחד מתוך עשרה תלמידים מגדיר את בית הספר כמקום מסוכן עבורו (10.4%). החשש הוא מתלמידים אחרים שיפגעו בתלמיד ויתנו לו מכות (8.5% מסכימים עם ההיגד), שתלמידים אחרים יאיימו ויציקו (9.4%) וגם שתלמידים יפגעו בו בדרך לבית הספר וממנו (9.5%).

בנים לעומת בנות (לוח 3. יא. 2)

שיעור הבנים המסכים עם ההיגד שבית הספר הוא מסוכן הוא גבוה מזה של הבנות – 11.9% לעומת 9.1%. הבנים חוששים יותר שיתנו להם מכות בבית הספר (9.5% לעומת 7.6%) והבנות חוששות יותר מאיומים והצקות (10.3% לעומת 8.4% מהבנים).

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 3. יא. 3)

יש נטייה עקבית לשיעור מעט גבוה יותר של תחושת חוסר בטחון בקרב תלמידי כיתות י'. נטייה זו בולטת בכל הקשור לחשש מפגיעה ומכות של תלמידים אחרים – 10.1% מתלמידי כיתות י' לעומת 6.6% מתלמידי כיתות יא' מסכימים עם ההיגד, וחשש מאיומים והצקות בבית הספר – 10.6% לעומת 7.9% בכיתות יא'.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 3. יא. 4)

שיעור התלמידים הלא-יהודים החושבים שבית הספר שלהם הוא מסוכן הוא גבוה במידה רבה משיעור התלמידים היהודים החושב כך – 20.1% לעומת 4.8%. התלמידים הלא-יהודים חוששים מפגיעות בדרך לבית הספר וממנו במידה ניכרת יותר מהתלמידים היהודים – 15.3% לעומת 6.0%. הם גם חוששים יותר ממכות בבית הספר (13.4% לעומת 5.7%).

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 3. יא. 5)

תלמידי הפיקוח הממלכתי בחטיבות העליונות מבטאים יותר תחושות חוסר ביטחון מאשר תלמידי הפיקוח הממלכתי דתי – 5.6% מסכימים עם ההיגד שבית הספר הוא מקום מסוכן עבורם, לעומת 2.2% מתלמידי הממלכתי דתי. תלמידי הפיקוח הממלכתי גם מדווחים על יותר תחושת חוסר בטחון בדרך לבית הספר וממנו – 6.8% לעומת 3.0%.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 3. יא. 6)

יש שיעור גבוה יותר של תלמידים בדואים המסכימים שבית הספר הוא מקום מסוכן עבורם - 24.8% לעומת 19.9% משאר התלמידים במיגזר הלא-יהודי (ו- 4.8% מהתלמידים היהודים).

יב. אקלים בית הספר – מדיניות בית הספר בתחום האלימות

הצגנו בפני התלמידים שורה של היגדים המתייחסים לדרכים שבהם בית הספר מתייחס לאלימות ופועל כדי למנוע אותה ולטפל בה (לוח 3. יב. 1). כשלושה רבעים מהתלמידים מסכימים עם ההיגדים המציינים שכשהם מתלוננים שמישהו פגע בהם המורים עוזרים להם (75.1%), שהחוקים והכללים בנוגע לאלימות הם הוגנים (74.6%), ושהמחנכת עושה מאמץ רציני למנוע אלימות ולטפל בה (73.4% לא שונה בהרבה מהיגד דומה לגבי המנהל – 70.7%). שיעורי ההסכמה הנמוכים יותר התייחסו להיגד שמציין שבהפסקה יש מורים המשגיחים כדי למנוע אלימות (52.9%), וגם להיגדים המתייחסים לשיתוף תלמידים בטיפול באלימות (53.3%) ולמאמץ בבית הספר לשיתוף תלמידים בהחלטות חשובות (54.4%).

בנים לעומת בנות (לוח 3. יב. 2)

ההערכות של הבנים הן באופן עקבי פחות חיוביות מאלו של הבנות והפער בין שיעורי ההסכמה נע בין 10% ל-18%. הפערים בולטים במיוחד בכל האמור להוגנות של טיפול המורים באירועי אלימות (62.1% הסכמה בקרב הבנים לעומת 76.4% אצל הבנות), והתחושה שמשתלם לפעול לפי הכללים (66.0% לעומת 76.7%). הפערים הקטנים יותר התייחסו להסכמה עם ההיגדים הנוגעים לשיתוף תלמידים – 58.0% מהבנות הסכימו שמשתפים את התלמידים בטיפול בבעיות אלימות ושנעשה מאמץ לשיתוף את התלמידים בהחלטות לעומת 47.8% מהבנים.

השוואה לפי דרגות כיתה (לוח 3. יב. 3)

ההבדלים בין כיתות י' ליא' הם קטנים מאוד.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 3. יב. 4)

בהשוואה בין המיגזרים בולטת העובדה שהתלמידים במיגזר הלא-יהודי מעריכים את דרכי הטיפול באלימות בצורה יותר חיובית מהתלמידים במיגזר היהודי. ההבדלים הבולטים הם בתיאור האקטיביות הרבה של המורים במיגזר הלא-יהודי: רק 41.1% מהתלמידים היהודים מסכימים שיש מורים בחצר המשגיחים כדי למנוע אלימות לעומת 72.6% מהתלמידים הלא-יהודים. לעומת 82.2% מהתלמידים הלא-יהודים האומרים שכשיש מכות וקטטות בחצר המורים מתערבים היו רק 53.2% מהתלמידים היהודים שהסכימו עם היגד זה. כמו כן, רק 59.2% מהתלמידים היהודים אומרים שכשמטרידים תלמיד מינית יש מורה שמתערב כדי להפסיק זאת, לעומת 77.5% מהתלמידים הלא-יהודים.

פיקוח ממלכתי לעומת פיקוח ממלכתי-דתי (לוח 3. יב. 5)

ברוב רובם של ההיגדים מתארים התלמידים בפיקוח הממלכתי דתי את דרכי הטיפול באלימות בצורה חיובית יותר. ההבדל הבולט ביותר הוא בהסכמה רבה להיגד שהתלמידים ממלאים תפקיד חשוב בטיפול באלימות – 73.8% מסכימים בממלכתי דתי לעומת 50.0% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי. התלמידים בממלכתי דתי גם מעריכים יותר שהמורים מצליחים לטפל היטב בתלמידים שעושים בעיות (72.1% לעומת 54.3%), וההערכה הכללית שבית הספר עושה מספיק כדי למנוע אלימות (76.0% לעומת 58.7% מהתלמידים בפיקוח הממלכתי). יש לציין ששיעור התלמידים בפיקוח הממלכתי דתי האומרים שיש מורים בחצר כדי להשיג ולמנוע אלימות הוא נמוך במידה משמעותית מהשיעור בממלכתי (29.3% לעומת 44.2%). יתכן שעובדה זו קשורה לרמת האלימות הנמוכה המדווחת על ידי תלמידי החטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי דתי.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 3. יב. 6)

יש נטייה ברורה ועקבית של התלמידים במיגזר הלא-יהודי להעריך את מדיניות הטיפול באלימות בצורה חיובית יותר משל התלמידים הבדואים שבמיגזר זה. ההבדלים היותר בולטים התייחסו לתחושה שהכללים הם הוגנים (71.5% לעומת 52.1% מהתלמידים הבדואים), ולהערכה שמשתלם לנהוג בהתאם לכללים אלו (73.1% לעומת 57.8%). לא היו פערים בכל הקשור לשיתוף תלמידים בטיפול באלימות ובהחלטות בבית הספר.

יג. אקלים בית הספר – תמיכת מורים בתלמידים

בסקר הצגנו שורה של שאלות הנוגעות להיבט של האקלים שעשוי להיות קשור לתחושות התלמידים בנושא האלימות והוא התמיכה שהתלמידים חשים מצד המורים. הסולם היה זהה לסולם של השאלות האחרות על אקלים בית הספר. בתחום זה ניתן לזהות שלושה היבטים שונים מבחינת שכיחותם (לוח 3. יג. 1). ראשית, יש הסכמה גדולה יחסית שהמחנכת מכבדת את התלמיד – 42.1% מסכימים עם ההיגד ועוד 40.1% תלמידים נוספים מסכימים מאוד עם היגד זה, 10.0% מאוד לא מסכימים עם ההיגד ועוד – 7.8% אינם מסכימים אתו. כמו כן, יש הסכמה רחבה יחסית שכשלתלמיד יש מקרה חירום או בעיה רצינית יש תמיד מבוגר בבית הספר שמוכן לעזור לו (71.6% של הסכמה). יש הסכמה פחות גדולה עם ההיגדים המתארים יחסים, שלתלמיד יש יחסים קרובים וטובים עם המורים (67.0%), שלמבוגרים בבית הספר איכפת מהתלמידים (63.8%), וש אפשר לבטוח ברוב המורים בבית הספר (63.8%). יש הסכמה קטנה בהרבה עם ההיגד המתארים ליכולת לשתף את המחנכת בקשיים – פחות מ-40% מהתלמידים (36.3%) מסכימים שכשרע ועצוב להם הם יכולים לדבר עם המחנכת, ורק שליש מהתלמידים בחטיבות העליונות (33.2%) מסכימים שכשיש להם בעיות עם חברים הם מרגישים נוח לדבר על כך עם המחנכת.

בנים לעומת בנות (לוח 3. יג. 2)

יש נטייה ברורה, אך לא חזקה בעוצמתה לבנות לתאר את תמיכת המורים בצורה חיובית יותר. הפער הגדול יותר הוא הסכמה רבה יותר בקרב הבנות שכשלתלמיד יש מקרה חירום או בעיה רצינית יש מבוגר שמוכן לעזור לו (77.3% לעומת 65.1% מהבנים), ושלמבוגרים בבית הספר איכפת מהתלמידים (69.1% לעומת 58.1%). לא היו כמעט הבדלים בחטיבות העליונות בתחושה של התלמידים והתלמידות שהם יכולים לדבר עם המחנכת על קשיים אישיים.

דרגות כיתה (לוח 3. יג. 3)

יש נטייה עקבית וחלשה בעוצמתה של הערכות חיוביות יותר של תלמידי כיתות יא' בהשוואה לכיתות י', באשר ליחסיהם עם המורים.

מיגזר יהודי לעומת לא-יהודי (לוח 3. יג. 4)

יש הבדלים ניכרים בדפוסי התשובות של תלמידים יהודים לעומת התלמידים הלא-יהודים. ההבדלים היותר בולטים מתייחסים לתחושת התלמיד שהוא מרגיש נוח לדבר עם המחנכת כשיש לו בעיות ביחסים עם חברים (47.5% בקרב התלמידים הלא-יהודים לעומת רק 24.9% בקרב התלמידים היהודים). כמו כן, 81.0% מהתלמידים הלא-יהודים אומרים שיש להם יחסים קרובים וטובים עם מוריהם לעומת רק 59.0% מהתלמידים היהודים. מעניין שלגבי ההערכה שלמורים בבית הספר איכפת מהתלמידים שיעור ההסכמה היה דווקא גבוה יותר בקרב התלמידים היהודים – 66.3% בהשוואה ל- 59.6% מהתלמידים הלא-יהודים).

ממלכתי וממלכתי דתי (לוח 3. יג. 5)

יש נטייה עקבית וברורה להערכות חיוביות יותר בפיקוח הממלכתי דתי לעומת הממלכתי. התלמידים בחטיבות העליונות בפיקוח הממלכתי דתי מתארים את היחסים שלהם עם המורים בצורה חיובית יותר – 74.6% אומרים שיש להם יחסים קרובים וטובים עם מוריהם (בהשוואה ל- 54.3%), 37.3% (בהשוואה ל- 21.2% בפיקוח הממלכתי) אומרים שכשיש להם בעיות ביחסים עם חברים הם מרגישים נוח לדבר על כך עם המחנכת, ו- 45.7% (בהשוואה ל- 30.1%) מרגישים בנוח לדבר עם המחנכת כשעצוב להם ורע להם.

לא-יהודי לעומת לא-יהודי בדואי (לוח 3. יג. 6)

בכל ההיגדים המתייחסים לתמיכת מורים נוטים התלמידים הלא-יהודים להעריך את המצב באופן חיובי יותר מאשר עמיתיהם הבדואים. ההבדלים אינם גדולים. ההבדל הבולט ביותר היה באשר לכך שאפשר לסמוך ולבטוח על רוב המורים בבית הספר (63.7% לעומת 52.0%).